

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АКТАНЫШ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
ТАТАР СУКСУЫ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ
СОВЕТЫ

423736, Татар Суксуы авылы,
Гагарин ур., 1 б нче йорт.
Тел. 3-44-60

e-mail: tsuk-akt@yandex.ru

РЕСПУБЛИКА ТАТАРСТАН
СОВЕТ ТАТАРСКО-СУКСИНСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
АКТАНЫШСКОГО
МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА

423736, с. Татарские Суксы,
ул. Гагарина, дом 1 б.
Тел. 3-44-60

e-mail: tsuk-akt@yandex.ru

РЕШЕНИЕ
«15» АПРЕЛЬ 2022 ел

КАРАР
№ 4

**Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы Татар Суксуы авыл
жирлеге территориясендә төзекләндерү, чисталык һәм тәртип кагыйдәләрен
раслау турында**

«Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 14 статьясы нигезендә, Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы Татар Суксуы авыл жирлеге территориясендә төзекләндерү объектларын чиста һәм тәртиптә тотуга карата бердәм таләпләр билгеләү, төзекләндерү проекты буенча «Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы Татар Суксуы авыл жирлеге территориясендә төзекләндерү кагыйдәләрен раслау, чисталыкны һәм тәртипне саклау турында» карар проекты буенча ачык тыңлау нәтижеләре нигезендә, Татарстан Республикасы Татар Суксуы авыл жирлеге Советы

КАРАР БИРӘ:

1. Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы Татар Суксуы авыл жирлеге территориясендә төзекләндерү, чисталык һәм тәртип кагыйдәләрен үтәү кагыйдәләрен яңа редакциядә, әлеге карарга 1 нче кушымта нигезендә расларга.

2. «Татар Суксуы авыл жирлегенең төзекләндерү кагыйдәләрен раслау турында» Татар Суксуы авыл жирлеге Советының 2017 елның 27 ноябрдәге 32 номерлы карарын үз көчен югалткан дип санарга.

3. Әлеге карарны Татар Суксуы авыл жирлегенең мәгълүмат стендында, Актаныш муниципаль районының рәсми сайтында: <http://aktanysh.tatarstan.ru> бастырып чыгарырга.

4. Әлеге карар рәсми басылып чыккан көннән үз көченә керә.

5. Әлеге карарның үтәлешен тикшереп торуну үз җаваплылыгымда калдырам.

Авыл жирлеге Башлыгы

Г.Г.Хамматуллина

Татар Суксуы авыл
жирлеге Советы
карарына
15.04.2022 ел,
№ _____
1 нче кушымта

**Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы Татар Суксуы авыл
жирлеге территориясендә төзекләнדרү, чисталык һәм тәртип кагыйдэләрен
үтәү кагыйдэләре**

I. Гомуми нигезләмэләр

1. Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы Татар Суксуы авыл
жирлеге территориясендә төзекләнדרү, чисталык һәм тәртипне саклау
кагыйдэләре (алга таба - Кагыйдә) «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне
оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 N 131-ФЗ Федераль законны
үтәп, әйләнә-тирә мохитне саклау турындагы федераль кануннар, халыкның
санитар-эпидемиологик иминлеге, Россия Федерациясенең, Татарстан
Республикасының башка норматив хокукый актлары һәм муниципаль норматив
хокукый актлар нигезендә эшләнгән.

2. Әлеге кагыйдэләр, оештыру-хокукый рәвешенә бәйсез рәвештә, барлык
физик һәм юридик затлар өчен мәжбүри.

3. Әлеге кагыйдэләр Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы
Татар Суксуы авыл жирлегенең бөтен территориясендә (алга таба - авыл жирлеге)
эшли һәм түбәндәге таләпләрне билгели:

1) биналарны (торак йортларны да кертеп), алар урнашкан корылмаларны
һәм жир кишәрлекләрен тоту буенча тиешле биналарның һәм корылмаларның
тышкы күренешенә;

2) төзекләнדרү эшләре исемлегенә һәм аларны үтәү ешлыгына;

3) биналар милекчеләренең (алардагы урыннар) һәм янәшәдәге
территорияләренә төзекләнדרүдә катнашу тәртибен билгеләүгә;

4) авыл жирлеге территориясен төзекләнדרүне оештыру (урамнарны
яктыртуны, территорияне яшелләнדרүне, урамнар исемнәре һәм йортларның
номерлары булган күрсәткечләр урнаштыруны, кече архитектура формаларын
урнаштыру һәм карап тотуны да кертеп).

4. Территорияләренә төзекләнדרү элементларын проектлау һәм урнаштыру
шәһәр төзелеше һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдэләр, дүлэт
стандартлары, авыл жирлегенең генераль планы, жирдән файдалану һәм төзелеш
кагыйдэләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документациясе нигезендә
гамәлгә ашырыла.

5. Әлеге кагыйдэләр авыл жирлеге территориясендә көнкүреш һәм сәнәгать
калдыкларын жыюны, алып китүне, транспортировкауны, утильләштерүне һәм
эшкәртүне оештыру буенча мөнәсәбәтләрне жайга салмый.

Төп төшенчэләр

6. Әлеге кагыйдэләрне гамәлгә ашыру максатларында түбәндәге
төшенчэләр кулланыла:

жирле әһәмияттәге автомобиль юлы - транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлының бүленгән полосасы чикләрендә һәм аларда урнашкан яисә алар астында урнашкан конструктив элементларны (юл полотносы, юл өслеге һәм шуңа охшаш элементлар) һәм аның технологик өлеше булган юл корылмаларын - саклагыч юл корылмаларын, ясалма юл корылмаларын, житештерү объектларын, автомобиль юлларын төзекләндерү элементларын үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объекты;

архитектур яктырту - кичке вакытта сәнгати-тәэсирле визуаль мохит формалаштыру, әлеге кагыйдәләрдә каралган очрақларда аерым урнашкан бинаны яисә корылманы, биналар комплексын, мәдәни мирас объектларын, тарихи биналарны, төзекләндерү элементларын, архитектура-ландшафт объектларын караңгылыктан һәм образлы интерпретацияләүдән ачыклау өчен кулланыла;

фасадның архитектур үзенчәлекләре - бинаның фасадның, шәһәр төзелеше мохитенең конструктив һәм эстетик сыйфатларын чагылдыра торган аермалы характеристикалары (стиль һәм композицион бөтенлек, ритм, ярашлылык һәм пропорциональ булу, визуаль кабул итү, ачык һәм ябык киңлекләр балансы);

фонсыз конструкцияләр - тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы, корылма аерым хәрәфләрдән, билгеләрдән, декоратив элементлардан тора;

территорияне төзекләндерү - әлеге кагыйдәләрдә гражданның яшәү шартларының уңайлылығын тәэмин итүгә һәм арттыруга, авыл жирлегә территориясен һәм аның территориясендә урнашкан объектларны, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрен, жир кишәрлекләрен, биналарны, корылмаларны, территорияләрен карап тоту һәм аларның санитария һәм эстетик торышын яхшыртуга юнәлдерелгән чаралар комплексын гәмәлгә ашыру эшчәнлегә;

вертикаль яшелләндерү - биналарның фасад өслекләрен һәм корылмаларны, шул исәптән балконнарны, галереяларны, терәк стеналарын һ.б. куллануны, аларда стационар һәм мобил яшел утыртмаларны урнаштыру өчен;

витрина - фасадның бер өлешен биләп торучы тоташ пыялалау рәвешендәге проем (тәрәзә, витраж);

барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур йөзе - авыл жирлегенең тышкы образын формалаштыра торган биналар һәм территорияләр фасадларының архитектура-сәнгать һәм шәһәр төзелеше үзенчәлекләре;

яктыртуның тышкы ысулы - мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы, ул вакытта мәгълүмат кыры аңа юнәлтелгән утның еракта урнаштырылган чыганагы белән яктыртыла;

квартал эчендәге (жирле) юл - магистраль урамнардан торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына таба транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзекләндерүне торгызу - юлларның, тротуарның бөтен киңлегенә сыйфатлы асфальт түшәмәне торгызуны, бордюр ташын кире урнаштыруны, тупракның уңдырышлы катламын торгызу, газон үләннәре чәчелү, реклама конструкцияләрен һәм төзекләндерүнең башка элементларын торгызуны үз эченә алган эшләр комплексы;

газон - махсус сайлап алынган үләннәр орлыклары чәчелә торган, ул утырту өчен фон, парк корылмалары һәм ландшафт композициясенең мөстәкыйль элементы булып тора, шулай ук табигый үлән капламы;

декоратив-монументаль сәнгать - ул төзекләндерү элементлары, шул исәптән массакүләм йөрү биналары һәм корылмалары, гомуми файдалану территорияләре өчен, декоратив-сәнгать бизәлешен кулланып махсус билгеләнгән кече архитектура формалары;

декоратив-сәнгати бизәлеш - монументаль яисә декоратив сыннар рәвешендәге декоратив-монументаль сәнгать элементлары, монументаль яисә декоратив рәсем сәнгате, мозаика, орнамент, стрит-арт, инсталляция, барельеф

һәм объектның сәнгатьлелеген һәм имиджын күтәрүгә йогынты ясый торған башка төрләр;

мәғлүматны тапшыруның динамик ысулы - мәғлүматны электрон чыганақлардан файдаланып тапшыру ысулы һәм мәғлүматны алмаштыруны күздә тоткан табло;

йорт биләмәсе - ишегалды корылмалары булған индивидуаль торак йорт һәм әлеге йорт урнашқан җир кишәрлеге;

ишегалды корылмалары - җир кишәрлегендә урнашқан вақытлы ярдәмче корылмалар (базлар, сарайлар һ.б.);

бина - автоном рәвештә яшәргә, реконструкцияләнергә һәм эксплуатацияләнергә мөмкин булған бердәм күләм төзелеш системасын (төзелешкә бер рәхсәт нигезендә төзелгән) тәшкил итүче капитал төзелеш объекты;

биналар, массакуләм булу корылмалары - сәүдә объектлары, административ биналар, күп функцияле үзәкләр, җәмәгать туклануы предприятиеләре, тамашалы объектлар (мәдени, спорт, театр, күңел ачу урыннары), аларның гомуми мәйданы 1500 кв.метрдан артып китә;

яшел утыртмалар - табиғый һәм ясалма агач-куаклык һәм үләнчел үсемлекләре җыелмасы (паркларны, урманнарны, махсус сакланылучы табиғат территорияләрен, бульварларны, скверларны, бакчаларны, газоннарны, чәчәклекләрне, шулай ук аерым торучы агачларны һәм куакларны да кертеп);

җир кишәрлеге - җир өслегенең характеристикалары булған, аны индивидуаль билгеле бер әйбер сыйфатында билгеләргә мөмкинлек бирә торған өлеше;

җир эшләре - асыл җирлегенең камилләштерелгән яисә грунт катламын бозуга яисә юлларның һәм тротуарларның камилләштерелгән катламын төзүгә бәйле эшләр;

инженерлык коммуникацияләре - инженерлык-техник тәэмин итү чөлтәрләре: суүткәргеч, канализация, җылыту, торбаүткәргеч, электр тапшыру линияләре, элемент һәм асыл җирлеге территориясендә гамәлдә булған яки салына торған башка инженерлык корылмалары;

түбә яшелләндерү - аларда архитектура-ландшафт объектларын (газоннар, чәчәк түтәлләре, бакчалар, агачлар һәм куаклар белән мәйданнар һ.б.) төзү өчен биналарның түбәләрен һәм корылмаларны куллану;

яңгыр сулары канализациясе - өске, су сиптерү һәм дренаж суларын транспортировкалау өчен билгеләнгән технологик яктан үзара бәйле инженерлык корылмалары комплексы;

жемелдәүче яктылык - яктылык агымы характеристикаларын (төс, яктылык, һ.б.) алмаштыруны күздә тотан торған яктылык-светодинамик нәтижә;

тышкы яктырту - караңгы вақытта асыл җирлегенең магистральләрен, урамнарын, мәйданнарын, паркларын, скверларын, бульварларын, ишегалларын һәм җәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементлар җыелмасы;

килеп туган төзелешнең тышкы архитектур йөзен бозу - асыл җирлегендә барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур йөзен саклау кирәклеген исәпкә алып, урнаштыруга рәхсәт ителә торған һәм рәхсәт ителми торған тышкы мәғлүмат урнаштыру чараларының тибына һәм төренә карата таләпләрне, шул исәптән тышкы күренешкә яисә мондый конструкцияләрне урнаштыру урынына таләпләрне үтәмәү;

рәхсәтсез (санкцияләnmәгән) чүплек - үз белдеге белән каты көнкүреш, эре габаритлы, төзелеш калдыкларын, юридик яисә физик затлар эшчәнлеге барышында барлыкка килгән башка чүп-чарны, 50 кв.м дан артык мәйданда һәм 30 куб метрдан артык күләмдә ташлау;

стационар булмаган сәүдә объекты - ул сәүдә объекты (павильон һәм киоск), ул, күчмә корылмалардан тыш, җир кишәрлеге белән нык бәйле булмаган вақытлы

корылма яисә вакытлы конструкция булып тора;

яшеллэндерү - үсемлек компонентларын актив кулланып муниципаль берәмлек тирәлеген формалаштыруны тээмин итә торган территорияне төзеклэндерү һәм ландшафт оешмасы элементы, шулай ук инженерлык эзерлегенә төрлө төрләре буенча эшләр үткәргә (вертикаль планлаштыру, терраслау, һ.б.) бәйлә комплекслы процесс һәм яшеллэндерелгән территорияләргә төзеклэндерү: турыдан-туры агач утырту, шул исәптән эре үлчәмнәр, куаклыктар, үләнчел газлар, чөчөклөкләр, альпинарийлар һәм рокарилар булдыру, махсуслаштырылган бакчалар төзү һ.б.лар төзү белән бәйлә комплекслы процесс;

гомуми файдаланудагы яшеллэндерелгән территорияләр - гомуми файдаланудагы территорияләрдә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

чикләнгән файдаланудагы яшеллэндерелгән территорияләр - предприятиеләрнең, оешмаларның, учреждениеләрнең, торак кварталларның яшеллэндерелгән территорияләре;

махсус билгеләнештәге яшеллэндерелгән территорияләр - санитария зоналары, су саклау зоналары, зиратларны яшеллэндерү, үсентеләр питомниклары;

махсус сакланылучы табигать территорияләре - табигать комплекслары һәм аеруча табигатьне саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм савыктыру өһәмиятенә ия булган, жирле үзидарә органнары карарлары тарафыннан тулысынча яисә өлешчә хужалык файдалануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән жир, су өслеге һәм алар өстөндәге һава кичкелгә участкалары;

жәмәгать транспортын көтү тукталышы-жәмәгать транспорты тукталышлары, пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм жәмәгать транспорты пассажирларының көтү зонасы булган махсус жиһазландырылган майданчык;

пиялаланган фасад - фасадның бөтен яссылыгын яисә аның шактый өлешен алып тора торган тоташ пияладан эшләнгән фасад;

яктыртуның ачык ысулы - яктылык чыганагының аны тарату өчен каршылыклары булмаган мөһлүмати конструкцияне яктырту ысулы;

биналар һәм корылмалар фасадларының колористик хәл итү паспорты, шул исәптән фасадларның некапиталь (фасадларның төсле хәл ителеше) - билгеләнгән тәртиптә расланган фасадларның (фасадларның элементларын да кертеп) тышкы бизәлешенә таләпләр билгели торган бердәм архитектура һәм төсләр чишелешен билгели торган документ;

жәяүлеләр өчен зоналар - халыкны ял итү һәм мәдәни-көнкүреш максатларында хәрәкәт итә торган авыл жирлегә территорияләргә участкалары, транзит хәрәкәт итү максатларында һәм билгеле бер характеристикаларга ия: урамнан тыш һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышы булу, хезмәт күрсәтү объектларының, тарих һәм мәдәният һәйкәлләренә, рекреацияләргә күп туплануы һ.б.лар, жәяүлеләр агымнарының суммар тыгызлыгы югары. Жәяүле зоналар эспландларда, жәяүлеләр урамнарында, торак пункт майданнарының жәяүле өлешләрендә формалашырга мөмкин;

йорт алды территориясе - яшеллэндерү һәм төзеклэндерү элементлары булган күпфатирлы йорт урнашкан жир кишәрлегә, әлегә йортка хезмәт күрсәтү, эксплуатацияләү һәм төзеклэндерү өчен билгеләнгән һәм күрсәтелгән жир кишәрлегендә урнашкан башка объектлар;

якын-тирә территория-бина, корылмалар, киртәләр, төзелеш майданы, сәүдә, реклама объектларына, бирелгән жир кишәрлегә чикләренә, шулай ук милектәге, файдаланудагы (биләгән) башка объектларга турыдан-туры якын һәм билгеләнгән тәртиптә карап тотылырга, жыештыру һәм төзеклэндерү эшләрен башкарырга тиешле территория;

тышкы мәгълүмат чараларын (паспортны) урнаштыру проекты - Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы Башкарма комитетының муниципаль хокукый акты белән расланган, төзекләндерү элементының тышкы күренешен һәм төгәл урнашу урынын, ә атап әйткәндә тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләрне үз эченә алган билгеләнгән рәвештәге документ;

территорияне санитар чистарту - аерым территориядән жыю, каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны алып китү һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

яктылык тартмасы-тышкы мәгълүмат чарасын ясау ысулы, анда конструкция бердәм күләмдә яки эчке яктырткычлы берничә күләмле элементтан гыйбарәт;

махсуслаштырылган оешмалар - муниципаль контрактлар нигезендә авыл жирлегә территориясен төзекләндерү өлкәсендәге эшчәнлекнең махсус төрләрен гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукый рәвештәге юридик затлар;

территорияләрне карап тоту - жир кишәрлегендә урнашкан биналарны, корылмаларны, кече архитектура формаларын, коймаларны, төзелеш майданчыкларын, яшел утыртмаларны, жир асты инженерлык коммуникацияләрен һәм аларның конструктив элементларын, транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм фасадларын карап тотуга бәйле чаралар комплексы;

жирле әһемияттәге юлларны карап тоту - юлларның, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләндерү элементларының транспорт-эксплуатация торышын тәэмин итә торган эшләр комплексы;

Тышкы мәгълүматны (вывеска) урнаштыру чарасы - оешма урнашкан урында һәм (яисә) турыдан-туры товарны реализацияләү урынында урнашкан һәм (яисә) турыдан-туры товарны гамәлгә ашыру, биналарны һәм корылмаларны мәгълүмати рәсмиләштерү максатларында хезмәтләр күрсәтү урынында билгеләнгән мәгълүмати конструкция булган территорияне төзекләндерү элементы, шул исәптән, «Кулланучылар хокукларын яклау турында» Федераль закон нигезендә мәжбүри булган мәгълүматны кулланучыларга житкерү өчен, ә атап әйткәндә, оешманың фирма атамасы (исеме), аның урнашкан урыны (адресы) һәм аның эш режимы турындагы мәгълүматны, шулай ук законны урнаштыру мәжбүрилегенә урнаштырылган яки эш әйләнеше гадәте аркасында урнашкан яки реклама белән бәйле максатларны эзәрлекләми «Тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы» һәм «тышкы мәгълүмат чарасы» төшенчәсе тиңдәш;

суперграфика - фасадларның архитектур-сәнгати бизәлеше алымнарының берсе (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика);

тактиль өслек - өске катлам фактурасының сизелерлек үзгәреше булган өслек;

территорияләрне жыештыру - житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чарны, карны махсус билгеләнгән урыннарга жыюга, алып китүгә бәйле эшчәнлек төре, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга юнәлдерелгән башка чаралар;

Күрсәткечләр: - урамнарның, йортларның, подъездларның һәм фатирларның исемнәре, янгын гидранты, грунт геодезик билгеләре, магистраль һәм су үткәрү чөлтәре коелары камералары, канализация, жир асты газүткәргече корылмалары, полигонометрик билге, бина фасадына урнаштырыла торган инвалидлар өчен объектның үтемле булуы күрсәткечләре;

- жирлек турында, туризм өлкәсендәге объектларның, мәгариф объектларының, дәүләт һәм муниципаль учреждениеләрнең урыны турында гомумиләштерелгән мәгълүматны үз эченә алган күрсәткечләр;

вәкаләтле органнар - ТР ММР башкарма комитетының авыл жирлегә территориясен оештыруны, координацияләүне һәм төзекләндерүне үз компетенциясе чикләрендә гамәлгә ашыручы функциональ һәм территориаль органнары;

фасад - бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды). Бинаның төп фасады күз күреме иң зур зонага ия, кагыйдә буларак, магистраль һәм / яки башка әһәмияткә ия урамнарны кабул итүгә юнәлдерелгән;

фон конструкцияләре - хәрәфләр, билгеләр һәм декоратив элементлар фон өслегендә урнашкан тышкы мәгълүмат чараларын әзерләү ысулы;

фриз - фасадның декоратив әйләнә торган элементы яки горизонталь полоса рәвешендәге козырек;

фронтон - бина фасадының йомгаклау өлеше;

төзекләндерү элементлары - декоратив, техник, планлаштыру, конструктив жайланмалар, яшеллөндерү элементлары, жиһазларның һәм бизәлешнең төрле төрләре, шул исәптән биналарның, корылмаларның фасадлары, кече архитектура формалары, стационар булмаган объектлар, тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары һәм территорияне төзекләндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла торган күрсәткечләр.

II. Территорияләрне төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыруны оештыруга гомуми таләпләр

7. Авыл жирлегенең бөтен территориясә һәм анда урнашкан барлык биналар (торак йортларны да кертеп) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) төзекләндерелгә һәм жыештырылырга тиеш.

8. Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән мәйданнар, урамнар, машина юллары, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр буйлары, скверлар, бульварлар, пляжлар, башка объектлар белән шөгыйльәнүче жир кишәрлекләрен карап тотуны һәм жыештыруны үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыралар.

9. Физик һәм юридик затлар, аларның оештыру-хокукий рәвешләренә бәйсез рәвештә, милек хокукындагы, башка асылма яисә мәжбүри хокуктагы (алга таба - жир кишәрлекләренең хокук ияләре), янәшәсендәге территорияне, шулай ук законнарда һәм әлеге кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналарны, корылмаларны, мөстәкыйль рәвештә яисә махсуслаштырылган оешмаларны үз акчалары исәбеннән жәлеп итеп гамәлгә ашыралар.

Бина, корылма милекчелек хокукында яисә башка әйбер хокукында булган яисә берничә зат өчен мәжбүри хокукта булган очракта, жыештырылырга тиешле территория милек хокукындагы өлешкә яисә күчәмсез милек объектына башка хокукка пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Жир кишәрлеге территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылма булса, территорияне тоту һәм жыештыру чикләре яklar килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаса, жыештырылырга тиешле территория биналарның, корылмаларның барлык милекчеләре яисә башка хужалары (кулланучылар) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яисә юридик зат биләмәсендәге жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, биләмәсендәге фактта урнашкан жир кишәрлеге чиге, шулай ук аның янәшәсендәге территория жыештырылырга тиеш.

Бина, корылма милек хокукында яисә башка төрле хокукта булган очракта, берничә зат мәжбүри хокукта булса, фасадның эчтәлегә яklarның килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаганда, фасадны карап тоту милек хокукында яки күчәмсез милек объектына башка хокукта пропорциональ рәвештә гамәлгә ашырыла.

10. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын тоту һәм жыештыру муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлеге төр эшләрне үткәргә конкурс откан махсуслаштырылган оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

11. Күпфатирлы йортларның һәм аңа якин территорияләрнең йорт яны

территорияләрен тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулы: торак милекчеләре ширкәте яисә торак кооперативы яисә башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, идарәче оешма, күпфатирлы йортта гомуми мөлкәтне тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы затлар тарафыннан - әлеге йортта күпфатирлы йортлар милекчеләре белән турыдан-туры идарә иткәндә гамәлгә ашырыла (алга таба - идарәче оешмалар).

12. Индивидуаль торак йортлар һәм аңа якын территорияләрен тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

13. Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту һәм карау түбәндәгеләрне гамәлгә ашыра:

1) бирелгән җир кишәрлеге чикләрендә - җир кишәрлегенең милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә - муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлеге эшләргә башкаруга конкурс откан вәкаләтле орган яисә махсуслаштырылган оешма;

3) чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнгән урыннар чикләрендә (санитария зоналары, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) - әлеге объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортлардагы торак урыннар милекчеләре яисә идарәче оешмалар;

5) җир өсте коммуникацияләренең, шул исәптән электр челтәрләренең, яктырту челтәрләренең, радиолинияләренең сак зоналарында күрсәтелгән коммуникацияләр хужалары;

6) җир асты коммуникацияләренең сак зоналарында (әгәр урнаштыру рәхсәт ителгән булса) - күрсәтелгән коммуникацияләр хужалары.

14. Урамнардан һәм юллардан грунт һәм җир өсте суларын чыгару өчен билгеләнгән кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын жыю һәм чистарту, су сиптерү коллекторларын һәм яңгыр суларын агызу коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

15. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитария кагыйдәләре һәм нормалары нигезендә билгеләнә.

Бәдрәфләргә санитар һәм техник хәлен аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлары яки махсуслаштырылган оешмалар тәэмин итә, аларга хезмәт күрсәтә.

16. Төзекләндерү эшләрен башкару чоры, объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәэмин итүне исәпкә алып, эшләр заказчысы тарафыннан билгеләнә.

17. Авыл җирлеге территориясен карап тоту һәм жыештыру чикләре физик һәм юридик затлар бирелгән җир кишәрлегенең чикләре (җир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, биләмәсендәге җир кишәрлегенең фактта урнашкан чиге буенча) һәм биналар һәм корылмалар милекчеләренең, аларга урнашкан территорияләргә төзекләндерү буенча әлеге кагыйдәләргә VIII бүлгә нигезендә катнашу тәртибе нигезендә билгеләнә.

18. Вәкаләтле органнар авыл җирлеге территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләргә, билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә карап тоту һәм жыештыру эшләргә үтәләшен тикшереп тора.

III. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм җир кишәрлекләрен тышкы күренешенә, фасадларның һәм коймаларның, юлларның, индивидуаль торак йортларның, яңгыр канализациясе челтәрләренең, күзәтү һәм яңгыр сулары коеларының, су бүлүп чыгару корылмаларының, техник элемент чараларының, тышкы яктырту объектларының, кече

архитектура рәвешләренең, стационар булмаган объектларның, төзелеш эшләрен житештерү урыннарының, күмү урыннарының тышкы кыяфәтенә, автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау урыннарына карата таләпләр, авыл жирлеге территориясен бәйрәмчә бизәү

Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен тоту буенча гомуми таләпләр

19. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләренең эчтөлеген аларның милекчеләре яисә башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә яки махсуслаштырылган оешмаларны үз акчалары исәбеннән жәлеп итү юлы белән гамәлгә ашыралар.

20. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен тоту биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен тәзекләндерүне үз эченә ала:

- 1) биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- 2) жир кишәрлеген жыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;
- 3) гражданныр, оешмалар һәм индивидуаль эшқуарлар эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килә торган житештерү һәм кулланыу калдыкларын жыю һәм алып китү;
- 4) жир кишәрлегендә урнашкан яшелләндерү һәм тәзекләндерү элементларын карап тоту һәм карау.

21. Биналар, корылмалар фасадларының тышкы күренешенә гомуми таләпләр:

21.1. биналар, корылмалар фасадлары өчен төп шарт булып архитектура-сәнгать образының, материалларның һәм төслә чишелешнең стильле бердәмлегенә тора.

Фасадның, детальләренең, элементларның һәм өстәмә жиһазларның участоклары комплекслы карар нигезендә урнаштырылырга тиеш. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары, гамәлгә кую такталарынан, режим такталарынан тыш, паспорт нигезендә урнаштырылырга һәм кулланылырга тиеш;

21.2. төс чишелешенә фасадның характеристикаларына һәм стилиенә, объектның функциональ билгеләнешенә, әйләнә-тирә мохиткә туры килергә тиеш;

21.3. Урамнан, стенадан һәм арка юллары ябылудан каралган йорт (ян-як фасады) торчалары тулысынча төп фасад төсенә буяла;

21.4. Биналарның фасады, корылмаларның төзелеш өлешендәге, декоратив бизәлештәге һәм инженерлык элементларына күренеп торган зыян күрергә тиеш түгел һәм тиешле эстетик халәттә ярдәм итәргә тиеш. Бинаның фасадын буяу, фасадның гомуми мәйданының 1%ыннан артмаска тиеш;

21.5. биналарның фасадларын, аерым детальләренә бетерү яки үзгәртү белән бәйлә корылмаларны үзгәртү норматив хокукий актларда билгеләнгән тәртиптә рөхсәт ителә;

21.6. Бина фасадының төсләр гаммасы бинаның фасадларының төс чишелешенә паспорты нигезендә билгеләнә һәм билгеләнгән тәртиптә килештерелә. Бинаны, корылманы эксплуатацияләгәндә яисә ремонтлаганда төсләр тонын үзгәртү рөхсәт ителми;

21.7. мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан биналарның фасадларын бизәү мәдәни мирас объектларын саклап калу, алардан файдалану, аларны популярлаштыру һәм дөүләт саклавы өлкәсендәге кануннар һәм мәдәни мирас объектларын саклап калу, алардан файдалану, аларны популярлаштыру һәм дөүләт саклавы өлкәсендәге вәкаләтле органнар белән килештереп, мәдәни мирас объектларын саклап калу, алардан файдалану, аларны популярлаштыру һәм дөүләт саклавы өлкәсендәге законнар нигезендә гамәлгә ашырыла һәм

биналарның архитектура стилендә, шул исәптән урамнарны төзүнең гомуми стилендә башкарыла;

21.8. фасадларны буяу штукатур, түбә һәм сылау эшләрен кабул иткәннән соң гына һәм бинаның фасадларын төс ягыннан хәл итү паспорты нигезендә башкарыла;

21.9. Ремонттан, үзгәртеп корудан соң фасадларны кабул итү кабул итү комиссиясе тарафыннан башкарыла.

Биналар, корылмаларның карап тоту

22. Биналарның фасадларын, корылмаларны тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

22.1. фасадларның, шул исәптән керү ишекләрен һәм козырекларын, балкон һәм лоджияләрен, түбәләрен һәм аерым баскычларны, витриналарны, декоратив детальләрен һәм башка конструктив элементларны, һәм аларның төсен үз вакытында ремонтлауны һәм торгызуны тәэмин итүче;

22.2. Су торбаларының һәм сливларның төзек хәлдә булуын тәэмин итү;

22.3. герметизация, жөйләрне һәм ярыкларны сылау;

22.4. керү урыннарын, тәрәзә төпләрен һәм ишегалларына керү урыннарын торгызу, ремонтлау һәм үз вакытында чистарту;

22.5. фасадта урнаштырылган электр яктырткычын төзек хәлдә тоту һәм аны караңгы төшү белән яндыру;

22.6. фасад өслекләрен, шул исәптән фасадларның элементларын, аларның торышына һәм эксплуатацияләү шартларына бәйле рәвештә, үз вакытында чистарту һәм юдырту;

22.7. Тәрәзәләрен һәм витриналарны, вывескаларны һәм күрсәткечләрен вакытында юу;

22.8. Язмалардан, рәсемнәрдән, белдерүләрдән, плакатлардан һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән чистарту.

23. Карап тотылырга тиешле биналарның һәм корылмаларның фасадлары элементлары составына түбәндәгеләр керә:

1) приямкалар, подвалга керү урыннары һәм чүп-чар камералары;

2) керү төркемнәре (баскычлар, майданчыклар, култыкшалар, ишек өстендәге козыреклар, коймалар, ишекләр һ.б.);

3) цоколь һәм отмостка;

4) диварлар яссылыгы;

5) фасадларның элементлары (балконнар, лоджияләр, эркерлар, карнизлар һ.б.);

6) түбә, шул исәптән жыллату һәм төтен торбалары, рәшәткәләр, түбәгә чыгу юллары һ. б.;

7) архитектура детальләре һәм облицовка (декоратив-сәнгати бизәлеш элементлары, колонналар, пилястрлар, розеткалар, капителләр, фризалар, пояслар һ.б.);

8) чокырларны да кертәп, су агучы торбалар;

9) парапетлы һәм тәрәзә саклагыч жайланмалары, рәшәткәләр;

10) тәрәзә, балкон, цоколь, һ.б. металдан бизәкләү;

11) асылмалы металл конструкцияләр (әләм тоткычлар, анкерлар, янгын баскычлары, вентиляция жиһазлары һ.б.);

12) панельләр һәм блоклар арасындагы горизонталь һәм вертикаль жөйләр (эре панельле һәм эре блоклы биналарның фасадлары);

13) пыяла, рамнар, балкон ишекләре;

14) биналарга якин урнашкан стационар коймалар.

24. Биналар, корылмаларга, торак булмаган биналарга милекчеләр, башка хокукка ия булучылар һәм тиешле вазыйфалар йөкләнгән башка затлар:

24.1. кирәк булган саен, эмма елына бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә, махсус техника һәм методика кулланып, фасадларны чистарталар һәм юалар;

24.2. Кирәк булганда, елга ике тапкыр, язын (жылыту системаларын сүндүргәннән соң) һәм көзен (жылыту сезоны башланганчы), тәрәзә пыялаларының эчке һәм тышкы өслеген, балкон һәм лоджия ишекләрен, керү ишекләрен химик чаралар белән чистарталар һәм юалар;

24.3. Агымдагы ремонтны, шул исәптән фасадның төсен дә, фасадның факттагы торышын исәпкә алып, 5-6 ел эчендә вакыт аралыгында уздыралар;

24.4. Фасадның аерым элементларын (цоколь, канат, баскыч, приямкалар, керү ишекләре, капка, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджияләр, су агу торбалары, тәрәзә отливлары һәм башка конструктив элементлар) төзекләндерәләр.

Ремонт кимендә өч елга бер мәртәбә үткәрелә. Фасадларның конструктив элементлары һәм эшләнеше аларның нормаль тузган саен торгызылырга яисә кинәт зарарлану шартлары барлыкка килгәндә (аварияләр, стихияле бәла-казалар, янғын һ.б.) әлегә хәлләр туктатылганнан соң ике ай эчендә торгызылырга тиеш;

24.5. фасад конструкцияләре жиңмерелү куркынычы янаган очракта (коймалар, сеткалар урнаштыру, жиңмерелә торган элемент өлешен демонтажлау һ. б.) саклау-кисәтү чаралары башкаралар;

24.6. мондый вывеска эксплуатацияләnmәгән очракта (арендатор (субарендатор) тышкы мәгълүмат урнаштыру чарасын (эlmә тактасын) сүтәләр, бинаның фасады үзгәртелгән.

25. Фасадларны эксплуатацияләгәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

25.1. Бина һәм корылмаларның фасадлары стеналары өслегенең зарарлануы (пычрануы): агып төшү, буяулар купшаклау, ярыклар булу, кирпич кладкасының зарарлануы, һ.б.

25.2. Биналарның архитектур һәм сәнгати-скульптур детальләре: колонналар, пилястр, фризлар, барельефлар, күркәм бизәнү әйберләре, орнаментлар, мозаика, бизәкләр һ.б.ш. булган очракларда зыян күрү (проект документлары белән каралган очракларда булмау);

25.3. Панельара жөйләрнең герметизациясен бозу;

25.4.штукатуркаларның, тышчаларның, фасадларның, биналарның яисә корылмаларның цоколь өлешенең буяу катлавының зарарлануы (катламлануы, пычрануы), шул исәптән тәрәзә, керү приямкалары конструкциясенең төзексезлеге;

25.5. бина һәм корылмаларның: балкон, лоджий, эркер, тамбур, карниз, козыреклар һ. б. фасад элементларын зарарлау (пычрату);

25.6. балконнарның, лоджияләрнең, парпетларның әйләндереп алынган чараларын жиңмерү (юклығы, пычрануы);

25.7. фасадны һәм аның элементларын төс буенча, әлегә бина өчен билгеләнгән материаллардан, корылмадан проект номер паспорты белән аерылып торган материаллар белән бизәү һәм буяу;

25.8. Проспект, урам, тыкрык, мөйдан, бина номеры, корылма күрсәткечләрен вәкаләтле орган белән килештермичә генә урнаштыру һәм эксплуатацияләү;

25.9. бинаның фасадында һәм (яисә) түбәсендә флаг тоткычларны вәкаләтле орган белән килештерелгән проект булмаса урнаштыру һәм эксплуатацияләү;

25.9(1) фасадта һәм (яисә) бинаның түбәсендә, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспортсыз тышкы мәгълүмат урнаштыру чаралары корылмаларында урнаштыру һәм эксплуатацияләү, гамәлгә кую такталарынан, режимлы табличкалардан тыш;

25.9(2). ясалма яшелләндерүдән файдалану;

25.10. яңа архитектур детальләрне төшерү, алыштыру яки урнаштыру, яңа

яки гамәлдәге проемнарны ясау, тәрәзәләрне алыштыру, яңадан жиһазландыру, яңа балконнар һәм лоджийлар, эркерлар урнаштыру, балконнар арасында рөхсәт алмыйча һәм килешмичә генә киңлек төзү;

25.11. Гомуми файдаланудагы мәдәни мирас объектларыннан тыш, биналарның, корылмаларның фасадларын (күпфатирлы йортларның балконнарын, житештерү, склад, индивидуаль торак төзелешен чикләүдән тыш) бизәү өчен, гомуми файдаланудагы территорияләрдә фасадалар (шул исәптән майданнар, урамнар, машина юллары, яр буйлары, гомуми файдаланудагы су объектларының яр буйлары, скверлар, бульварлар) өчен фасадлар өчен территорияләрне, корылмаларны (төзелештән тыш) чикләү өчен профнастил, сайдинг, металл профильләрдән, металл профильләрдән һәм башка шундый материаллардан файдалану;

25.12. жиһазланган яисә зыян күргән архитектура детальләрен торгызылганчы фасадларның төсө;

25.13. фасадларның өлешчә бизәлеше (биналарның беренче катларының тулысынча буяу искәртмә булып тора);

25.14. төс чишелешенә, рәсемнә, шул исәптән тәрәзәләр, витриналар, ишекләр, балконнар һәм лоджияләренә, фасадның гомуми архитектура карарына туры килми торган башка элементларын, үзгәртү;

25.15. гамәлдәге козырекларны һәм навесларны биналарның һәм корылмаларның фасадлары элементлары һәм фасадларының декоратив чишелешен һәм тышкы күренешен боза торган жайланмалары белән жиһазлау;

25.15 (1). фриз жайланмасы, конструкциягә (каркас, фасад, стеналар) беркетелгән терәк элементлар белән фасад бизәлеше, шулай ук мондый ныгытмаларны яшерүче кушылма (планкалар, почмаклар, профильләр), төс буенча фриз, козырек, бизәкләр белән туры килми торган кушылма;

25.17. Ишек блогының фасад яссылыгына карата урнашуы үзгәртү;

25.18. Тәрәзә һәм ишек тартмасы белән уемның фасадның тышкы күренешен начарайта торган сыйфатсыз жәе;

25.20. фасадларның элементларын, түбәләрен, диварларын һәм корылмаларын (төтен йөрешләрен, вентиляцияне, телевидениене һәм радионы күмәк кабул итү системалары антенналарын, үткәргечле радиотапшырулар чөлтәләре стойкаларын, фронтонарны, козырекларны, ишекләрен, тәрәзәләрен, парапетларны, янгынга каршы баскычларны, жир асты линияләрен һәм һава-кабель кичүләрен беркетү сыйфатында куллану;

25.22. архитектур детальләрдә тышкы кондиционерлар һәм антенналар, декор элементларында, кыйммәтле архитектур бизәклә өслекләрдә урнашу, шулай ук архитектур өслекләрен зарарлауга китерә торган ныгытма;

25.23. фасадның гамәлдәге декоратив, архитектура һәм сәнгать элементларын керү төркеме элементлары, керү төркемнәрен урнаштырганда яңа бизәк һәм реклама белән ябарга;

25.24. афишаларны, белдерүләрен, плакатларны һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә уемының эчке ягында), ишекләрдә (шул исәптән ишекнең эчке ягынан һәм ишек уемынан) биналар һәм корылмаларны, шул исәптән капитал булмаган корылмаларны алга таба куллану максатларында элү һәм ябыштыру;

25.25. фасадларның архитектур, төсле чишелешен, биналарны һәм, корылмаларны декоратив-сәнгати бизәлешен үзгәртү, бу биналар, корылмалар, күпфатирлы йорттагы урыннар милекчеләре ризалыгын алмыйча;

25.26. Тышкы кондиционерларны урнаштыру:

- кондиционерның тышкы һәм эчке блогын тоташтыра торган чыбык

урыныннан еракта;

- конденсатның үзекләштерелгән бүленүеннән башка.

26. Антенна-фидер жайланмаларын, радиожиһазлар кабул итә торган радиорелей станцияләрен, иярчен һәм эфир телевидениесе антенналарын урнаштыру рөхсәт ителми:

26.1. Төп фасадларда;

26.2. брандмауэрларда, ишегалды һәм ян фасадларда;

26.3. биналарның һәм корылмаларның (манараларның, куполларның) , парапетларда, түбәдә, вентиляция торбаларында;

26.4. фасадның почмак өлешендә;

26.5 Балконнар, лоджияләрдә.

27. Тышкы күзәтү камералары навес, козыреклар, балконнар, эркерлар астында, архитектур детальләрдән азат булган фасад участкаларында, декорларда, урнаштырыла.

Колонналарда, фронтонарда, карнизларда, пилястраларда, порталларда, козырекларда, балкон цокольләрендә тышкы күзәтү камераларын урнаштыру рөхсәт ителми.

28.Рөхсәт ителә:

28.1. Подъездга кергәндә мөгълүмати стендлар урнаштыру;

28.2. проект карары нигезендә биналар түбәсендә эфир телевидениесен коллектив кабул итү системаларының антенналарын һәм кабельләрен урнаштыру;

Күрсәткечләр

29. Биналар, корылмалар фасадлары күрсәткечләр белән жиһазланган булырга тиеш.

30. Урам исемнәре һәм йорт номерлары күрсәтелгән күрсәткечләр әлеге кагыйдәләрдә, Татарстан Республикасының ике дәүләт телендә, билгеләнгән урыннарда һәм башкаруларда урнаштырыла.

31. фасадлардагы урамнарның һәм йортларның номерларының исемнәре күрсәтелгән күрсәткечләр түбәндәге урыннарда урнаштырыла:

- 2,5 м биеклегендә һәм жиір өстеннән 5,0 м дан да югары булмаган биеклектә;

- фасадның тышкы почмагынан 1,0 м дан да артык булмаган аралыкта;

- витриналар, тәрәзәләр, архитектура детальләре һәм декоратив-сәнгати бизәлешен япмый торган;

- яктыртуның ачык ысулын кулланмыйча;

- фасадның архитектур үзенчәлекләрен исәпкә алып;

- фасадның төп һәм ян фасадында - фасадның уң ягында, әлеге кагыйдәләрдә каралган очрактардан тыш;

- ишегалды фасадында - квартал эчендәге юл ягынан;

- транспортның бер яклы хәрәкәте булган урамнарда - транспорт хәрәкәте юнәлешенә якин булган фасад ягында;

- фасад озынлыгы 100 метрдан артык булганда - фасадның сул почмагында кабатланып;

- сәнәгать предприятиеләре коймаларында һәм корпусларында - төп ишектән, керү уңында;

- бердәм горизонталь һәм вертикаль күчәрне исәпкә алып.

32. Аерым торучы күрсәткечләренә (стелаларны) урнаштыру рөхсәт ителми:

- нейтраль төсләрдә (соры, кара, коңгырт яки кара төсләрнең башка төсләре) һәм (яисә) табигый (имитацияләүче натураль) материалларда башкарылмаган;

- биекlege 6,0 м дан артык;

фундаментны тирәнәйтмичә;

- урнаштыру тротуарның норматив киңлеген, шулай ук машина юлларын,

машина кую һәм машина кую урыннарын кысуга китергән очракта;

- тирән фундаменты булган урыннарда агач кәүсәсеннән, объект проектында каралган яшел үсентеләр (агачлар, куаклар) урынына 5,0 м якынарак булган урыннарда;

- профнастил, тукума материаллары, беркетүнең ачык ысулларын кулланып;

- мәгълүмати фоторәсем белән;

- парковка урыннары саны турындагы мәгълүматтан тыш, мәгълүматны тапшыруның динамик ысулын кулланып.

33. Подъезд һәм фатир номерлары күрсәткечләре аларда ишек уемы өстендә яисә ишек уемын тутыру импостендә (горизонталь табличка) яисә ишек уемынан уңда 2,0-2,5 м биеклектә урнашкан.

34. Янғын гидрантларының, полигонометрик билгеләрнең урнашу күрсәткечләре, геодезик билгеләрнең урнашу күрсәткечләре биналарның цокольләрендә, магистральләр камераларында һәм су үткөрү һәм канализация чөлтәләре коеларында урнаштырыла.

35. Янғын гидрантлары, полигонометрик билгеләр, урам исемнәре, йорт номерлары күрсәткечләре белән янәшә геодезик билгеләр урнаштыру, шулай ук архитектур детальләрдә, декоратив-сәнгати бизәлештә, пыяла, капка, ишек күрсәткечләрендә геодезик билгеләр урнаштыру рөхсәт ителми.

36. Күрсәткечләрне чисталыкта һәм төзек хәлдә тотарга кирәк.

Керү төркемнәре

37. Биналарның, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту җайланмасы, өслекләргә үзара бәйләү элементлары (баскычлар һ.б.), инвалидларны һәм халыкның аз мобильле төркемнәрен (пандуслар, култыксалар һәм башкалар) урнаштыру, чүп савытлары белән җиһазландыру зарур.

Пандус горизонталь канаулардан башка кытыршы текстуралы материалдан эләнәргә тиеш. Пандусларның конструкцияләре булмаганда, биеккә 75 мм дан да ким булмаган бортик күздә тотыла. Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 кабул ителә.

Пандус яки аның озынлыгы 9 м дан артык борылганда һәр 9 м саен 1,5 x 1,5 м зурлыктагы горизонталь майданчыкларны күздә тоту тәкъдим ителә. Төшерү төмамланганнан соң горизонталь майданчыкларда дренаж җайланмаларын проектларга кирәк. Пандусның башында һәм ахырында юлның горизонталь участкаларын әйләнә-тирәдәгә өслекләрдән аерылып торган текстура һәм төс белән башкарырга кирәк.

Баскычның яки пандусның ике ягы буенча 40 мм ераклыктагы 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы кисештәгә култыксалар карала. Баскычларның киңлеге 2,5 м һәм аннан да киңрәк булганда, бүлү тоткалары күздә тотыла. Култыксаларның озынлыгы һәр яктан 0,3 м дан да ким булмаган баскыч озынлыгынан зуррак билгеләнә. Култыксаларның конструкциясе кулның металл белән орынуын булдырмау тиеш.

38. Керү төркемнәрен проектлаганда, эксплуатацияләгәндә, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

38.1. фасадның гәмәлдәгә декоратив, архитектура һәм сәнгать элементларын керү төркеме элементлары, яңа бизәкләү һәм реклама белән ябу;

38.2. подвалга һәм цокольле катка керү җайланмасы, идән дәрәжәсе гомуми файдаланудагы территорияләргә чыга торган фасадлардагы жир дәрәжәсеннән 1,2 метрдан югарырак урнашкан биналарга;

38.3. җәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементларын урнаштыру;

38.4. бинаның бөтен фасадының комплекслы чишелешен исәпкә алып,

проект документациясен эшләмичә ике һәм аннан күбрәк керү жайланмасы (булганнарын исәпкә алып);

38.5. урам-юл челтәрен тротуарлар зонасында жиңел конструкцияләрдән (баскычлар, пандуслар, болдырлар, яшеллөндөрү) керү төркеме элементларының минималь норматив киңлеге белән янәшә тротуарга урнаштыру;

38.6. жиңел конструкцияләрдән керүче төркемнөренең кызыл сызыкларынан читтә 1,5 м дан артыкка урнаштыру;

38.7. күпфатирлы йортта урыннар милөкчеләре ризалыгын алмыйча, керү төркемен күпфатирлы йортта урнаштыру;

38.8. торак урын милөкчәсе ризалыгын алмыйча, керү төркеме өчен балкон куллану;

38.9. Күпфатирлы йортларда урнашкан торак булмаган биналарның керү төркемнөрен, вәкаләтле орган белән килештермичә, рөхсәтсез урнаштыру.

Түбә

39. Биналар, корылмалар түбәләре, су кертелә торган система элементлары, төтен чыгару һәм вентиляция системалары төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава торышы шартларында йорт һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаска тиеш.

40. Кышын биналарның милөкчеләре һәм башка хокук ияләре, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә иткәндә идарәче оешмалар тарафыннан түбә кардан һәм боздан вакытында чистарту оештырылырга тиеш. Жәяүлеләр зоналарына чыга торган яклардагы түбәләренә кардан чистарту участкаларын коймалап алу һәм барлык саклык чараларын күрү белән һәм тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Түбәдән кар ташлау, шулай ук яссы түбәләрдән, эчке ишегалды территорияләренә чыгарылырга тиеш. Түбәдән жәяүлеләр юлына ташланган кар һәм боз кичекмәстән чистартылырга тиеш.

41. Кар һәм боз ташлаганда, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарганда, биналарның агач һәм куакларның, һава электр белән тәэмин итү линияләренең, яктырту һәм элементә линияләренең, юл билгеләренең, юл светофорларының, юл киртәләренең һәм жайланмаларының, декоратив бизәлешенең һәм инженерлык элементларының сакланышын тәэмин итә торган чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементларга зыян килгән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян күргән зат хисабына торгызылырга тиеш.

42. Биналарның, корылмаларның түбәләреннән агу жайланмасы булырга тиеш, алар жәяүлеләр һәм жәяүлеләр зоналарына агып төшә торган суның турыдан-туры элөгүенә юл куймый. Желоб, воронка, водостоклар аерылгысыз булырга һәм жыелган су күләменең үткөрүенә исәпләнергә тиеш. Жәяүлеләр зоналары булган биналар ягыннан чыккан водостоклар жәяүлеләр сукмакларынан читкә китергә тиеш.

43. Рөхсәт ителми:

43.1. (көрәкләр, ломнар), төзелеш материалларын, ремонт калдыкларын, файдаланылмый торган механизмнарны һәм башка предметларны түбә ябу өчен билгеләнгән биналар, корылмалар түбәсендә тоту;

43.2. биналарның түбәсеннән боз, кар һәм чүп-чарны су агу торбаларынан ташларга.

Жир кишәрлекләрен карап тоту

44. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту үз эченә ала:

44.1. көндөлек чүп-чардан, яфрактардан, кар һәм боздан чистарту;

44.2. Юлларның, күперләренең, урамнарның, тротуарларның, юл йөрү юлларының, жәяүлеләр территорияләренең бозлавыкка каршы материаллар белән

эшкөртү;

44.3. Карны көрөү һәм себерү;

44.4. Кар һәм боз чыгару;

44.5. контейнер майданчыкларын, барлык төр калдыклар өчен контейнерлар, чүп савытлары, эскәмияләр, кече архитектура формаларын һәм башкаларны чиста һәм техник яктан төзөк хәлдә урнаштыру һәм карап тоту;

44.6. чүп-чар жыю камераларын, контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;

44.7. Яңгыр һәм кар суларын чыгару;

44.8. каты көнкүрөш, эре габаритлы һәм башка калдыкларны жыю һәм алып китү;

44.9. Тузан ясалуну һәм һаваның дымлануын киметү өчен территорияләрдә су сиптерү;

44.10. Яшел утыртмаларның сакланышын һәм аларны карауны тәэмин итү;

44.11. коммуналь билгеләнештәге объектларны, инженерлык коммуникацияләрен (корылмаларын), юлларны, тимер юлларны, күперләрне, жәяүлеләр өчен кичүләрне төзөгәннән, реконструкцияләгәннән һәм ремонтлаганнан соң төзөкләндерүнең бозылган элементларын торгызу, реставрацияләү, археологик һәм башка жир эшләре алып бару;

44.12. гамәлдәге дөүлөт стандартлары таләпләре нигезендә яңгыр сулары коеларының (яңгыр сулары канализациясе), жир асты коммуникацияләре (корылмалары) коеларын карап тоту;

44.13. жир кишәрлекләре киртәләрен карап тоту, шул исәптән жимерелгән (сүтелгән) биналар, корылмалар коймаларын урнаштыру һәм аларны карап тоту, территориягә чит кешеләр үтеп керү һәм (яки) санкцияләnmөгән урыннарда калдыкларны урнаштыру мөмкинлеге бирә торган, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәэмин итү.

44.14. физик затлар, шул исәптән шәхси эшмәкәрләр һәм юридик затлар тарафыннан өлөгә үсемлекне үз милкәндә яки арендага алу хокукында рәсмиләштерелгән жир кишәрлекләрендә тапканда Сосновский балтырганын юк итү чараларын оештыру.

Юлларны карап тоту

45. Юллар карап тотуны муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча өлөгә эш төрләрен үткөрүгә конкурста откан махсуслаштырылган оешмалар гамәлгә ашыра.

46. Юл территорияләрен карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

1) юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

2) тротуарлардан (жәяүлеләр зоналары, сукмаклар) һәм юлларның, ясалма юл корылмаларыннан пычрак, чүп-чар, кар һәм боз жыештыру;

3) юл өслекләрен юу һәм су сиптерү;

4) газоннарны һәм яшел утыртмаларны карау;

5) жәмәгать һәм тимер юл транспортының тышкы яктырту баганаларын һәм контакт челтәрен ремонтлау;

6) кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;

7) ясалма юл корылмалары составына керүче яңгыр кабул итү коеларын, тау канауларын һәм ачык лотокларны урнаштыру, ремонтлау һәм чистарту;

8) коймаларны, киртәләрне, турникетларны, кече архитектура формаларын төзү, ремонтлау һәм ел саен буяу;

47. Юл өслекләрен саклау максатларында түбәндәгеләр рәхсәт ителми:

47.1. Йөк ташу;

47.2. Рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпеч төяү-бушату эшләрен башкарганда һәм аларны ташлау;

47.3. каты өслекле авыл жирлеге урамнары буйлап гусеница йөрешендә машиналар йөрү;

47.4. Квартал эчендәге жәяүлеләр юллары, тротуарларда зур йөк транспорты хәрәкәте һәм туктап тору;

47.5. Төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын юл өлешендә һәм тротуарларга ыргыту һәм (яисә) саклау.

Шәхси торак йортларны тоту һәм территорияне төзекләндерү

48. Законда яисә шартнамәдә башкасы каралмаган булса, индивидуаль торак йортлар милекчеләре (яисә) яллаучылары (алга таба - торак йортлар хужалары):

48.1. торак йортларның фасадларының, коймаларның (коймаларның) тиешенчә торышын тәэмин итәләр, шулай ук йорт биләмәләре чикләрендә башка корылмаларның торышын тәэмин итәләр, аларны үз вакытында төзекләндерәләр һәм буяп торалар;

48.2. торак йортта йорт исеме һәм номеры күрсәтелүне тәэмин итәләр һәм аны төзек хәлдә тоталар;

48.3. йорт биләмәләре территориясен тәртиптә тоту һәм янәшәсендәге территориянең тиешле санитар халәтен тәэмин итә;

48.4. Йорт биләмәләре чикләрендә яшел утыртмаларны тәртиптә тоталар, куакларны һәм агачларны санитар кисеп аударалар, газүткәргечләрнең, кабельле һәм һава линияләренең һәм башка инженерлык челтәрләренең сак зонасында агачлар утыртуга юл куймыйлар;

48.5. Канауларны һәм су агызу торбаларын чистарталар, язгы чорда кар сулары агып төшүне тәэмин итәләр;

48.6. якин-тирә территориядән чистартылган карны, шул рәвешле, транспортны, инженерлык коммуникацияләренә һәм корылмаларга керү, жәяүлеләр үтеп керү һәм яшел утыртмаларның сакланышы тәэмин ителсен өчен, урнаштыралар;

48.7. Вәкаләтле орган белән йорт биләмәләрен койманың биеклеген, тышкы кыяфәтен һәм төсен килештерәләр;

48.8. үзәкләштерелгән канализация булмаганда бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә санитария нормалары нигезендә жирле канализация, юынтык чокыр, бәдрәф жиһазландыралар, аларны даими рәвештә чистартып, дезинфекцияләп торалар;

48.9. территориядә үләннәрне чабу.

48.10.каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны билгеләнгән тәртип нигезендә үз вакытында жыеп алуны һәм чыгаруны тәэмин итәләр.

49. Шәхси торак төзелеше территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

49.1. Йорт биләмәләре чикләреннән читтәге киртәләренә урнаштырырга;

49.2. Йорт биләмәләре һәм аларга якин территорияләрдә яфракларны, калдыкларның һәм чүп-чарның теләсә нинди төрләрен яндырырга;

49.3. күмер, тара, утын, эре габаритлы калдыклар, йорт биләмәләре территориясә өчен төзелеш материаллары төзәргә;

49.4. йорт биләмәләре территориясә артында транспорт чараларын юарга;

49.5. ишегалды корылмалары төзәргә, йорт биләмәләре территориясә өчен чүп-чар чокырлары корырга;

49.6. Әлеге территориянең урамнарында махсус транспорттан һәм урып-жыю техникасыннан файдалана алуны кыенлаштыра торган киртәләр урнаштырырга;

49.7. Территорияне төзекләндерү элементларын жиңгерәргә һәм бозарга;

49.8. Төзөк булмаган транспорт чарасын йорт биләмәсе территориясе артында сакларга;

49.9. әйләнә-тирәнә теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә.

Техник элемент чараларын карап тоту

50. Биналарны инженер-техник тәмин итү өчен билгеләнгән кабельле элемент линияләрен, телевидение, радио, интернет һәм башка шундый чөлтәрләренә урнаштыру жир асты юлы белән (траншеяларда, каналларда, тоннельләрдә) гамәлгә ашырыла.

51. Тышкы коммуникацияләренә биналарга башка ысул (һава, жир өстә) белән үткөрү эксплуатацияләүче оешмаларның тиешле техник шартларын алган очракта гына рөхсәт ителә.

52. Элемент һәм һава-кабель күчешләрен беркетү сыйфатында куллану рөхсәт ителми:

52.1. Жәмәгать һәм тимер юл транспортының контактлы чөлтәрләренәң терәкләре һәм элементлары һәм тышкы яктырту терәкләре;

52.2. Автомобиль юлларын төзөкләндерү элементлары: юл киртәләре, светофорларны, юл билгеләрен урнаштыру өчен билгеләнгән элементлар һәм конструкцияләр;

52.3. фасадларның элементлары, түбәләре, стеналары һәм корылмалары (төтен, вентиляция, телевидение һәм радионы күмәк кабул итү системалары антенналары, фронтоннар, козыреклар, ишекләр, тәрәзәләр).

53. Рөхсәт ителми:

53.1. Элемент кабельләрен салганда, бер бинадан икенчесенә таба һава юлы белән кисеп чыгарга;

53.2. Кабель запасларын бүлүчә муфта шкафыннан тыш урнаштырырга;

53.3. Кануннарда билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проект чишелешә булмаганда биналар түбәсендә антенналар, жиһазлар һәм элемент кабельләре урнаштырырга.

54. Милекчеләр (хужалар) элементнәң техник чараларыннан (кабельләр, кабельләренә беркетү элементлары, бүлү һәм муфта шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмендә тиешле хәлдә тоташтырыла торган техник жайланмалардан (изоляция тышчасына юл куймау һәм/яисә изоляция тышчасы булмау, буявы булмау, коррозия һәм/яисә механик зарарланулар булу, үткөргөчләр һәм/яисә аларны электр тапшыру терәкләренә һәм электр линияләренә) гыйбарәт.

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) тоту

55. Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, (шул исәптән жыю, идарә әржәләре) керә.

56. Урамнар, юллар, мәйданнар, жәяүлеләр өчен тротуарлар, торак кварталлар, ишегаллары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар территорияләре, шулай ук йортларның урамнары һәм номерлары, юл билгеләре һәм күрсәткөчләр, тышкы мәгълүмат чаралары һәм витриналар тәүлекнәң караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

Урамнарны, юлларны, мәйданнарны, микрорайоннар территорияләрен яктыртуны кертү кичкә эңгер-меңгердә табигий яктыртылыш дәрәжәсә 20 лк ка кадәр кимегәндә башкарыла, ә иртәнгә эңгер-меңгердә - 10 лк га кадәр арткан вакытта сүндерелә.

Торак йортларның подъездларын тышкы яктырту жайланмаларын, урам исемнәрен һәм йортларның номерларын, шулай ук архитектура яктырту системаларын, тышкы мәгълүмат чараларын кертү һәм сүндерү урамнарны тышкы

яктырту режимында башкарыла.

57. Терекөмөшө булган газоразрядлы лампалар шушы максатлар өчөн билгеленгөн махсус биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчөн махсуслаштырылган предприятелиергә чыгарылырга тиеш.

Күрсәтелгән типтагы лампаларны чүплекләргә, чүп эшкөртү заводларына чыгару рөхсәт ителми.

58. Металл терәкләр, кронштейннар һәм тышкы яктырту жайланмаларының башка элементлары чисталыкта булырга, крена, коррозия учакларына ия булмаска һәм кирәк булган саен милекчеләр (хужалары, кулланучылар) белән буялырга, эмма өч елга бер тапкырдан да ким булмаска тиеш, һәм төзөтү хәлендә булырга тиеш.

59. Тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган урам һәм йорт яны яктырткычларын тоту һәм ремонтлау муниципаль заказны урнаштыру нәтижеләре буенча әлеге төр эшләрне үткөрүгә конкурста откан вәкаләтле орган яисә махсуслаштырылган оешма тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Торак йортларны гамәлгә кертү жайланмаларына тоташтырылган йорт яны яктырткычын тоту һәм ремонтлау идарәче оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

60. Чыбыклар өзөлгән, терәкләр, изоляторлар зарарланган очракта, тышкы яктырту жайланмаларын эксплуатацияләү рөхсәт ителми.

Электр үткәргечләре өзөлү яки терәкләрнең зарарлануы белән бәйле тышкы яктырту жайланмалары эшендә тәртип бозуларны, ачыкланганнан соң ук кичекмәстән юкка чыгарырга кирәк.

61. чыбыкларны һәм кабельләрне чөлтөргә һәм тышкы яктырту жайланмаларына рөхсәтсез тоташтыру һәм тоташтыру рөхсәт ителми.

62. Тышкы яктырту объектлары яисә тышкы яктырту чаралары белән жиһазланган объектлар милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар:

62.1. Урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, терәкләрнең һәм яктырту жайланмаларының сыйфатын күзәтеп торалар, бозылганда яисә зарарланганда үз вакытында ремонт ясыйлар;

62.2. яктыртуны, шул исәптән тышкы мәгълүмат чараларының архитектур яктырткычын һәм яктырткычларын билгеленгән тәртип нигезендә кабызуны һәм сүндөрүне тәэмин итәләр;

62.3. Тышкы яктыртуны һәм бизәүне урнаштыру, тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтиләр;

62.4. Тышкы яктырту фонарьларын үз вакытында алыштыралар.

Аерым яктырткычларның яктырту вакыты төзөксезлекләр ачыкланган яки тиешле хәбәр килгән вакыттан алып 10 тәүлектән артмаска тиеш.

Кече архитектура формаларын карап тоту

63. Кече архитектур формаларга декоратив-сәнгати бизәлеш (аерым торган инсталляцияләр, стрит-арт) элементлары, авыл жирлеге территориясендә мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, коммуналь-көнкүреш һәм техник жайланмалар керә.

64. Кече архитектура формаларын карап тоту бирелгән жир кишәрлекләре чикләрендә, гомуми файдаланудагы территорияләрдә жир кишәрлекләренә хокук ияләре тарафыннан гамәлгә ашырыла - вәкаләтле орган тарафыннан муниципаль заказны урнаштыру нәтижеләре буенча әлеге эш төрлөрөн үткөрүгә конкурс откан оешма белән шартнамә нигезендә тәэмин ителә.

65. Кече архитектура формалары хужалары:

65.1. Кече архитектура формаларын чисталыкта һәм төзөк хәлдә тоталар;

65.2. Язгы чорда кече архитектур формаларны планлы рәвештә тикшерәләр,

аларны иске буяулардан, күгәректән, буяудан чистарталар, шулай ук сынган элементларны алмаштыралар;

65.3. Кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга юлларны кар һәм боздан чистарталар;

65.4. Комлыкларда елга кимендә бер тапкыр комнарны алыштыралар;

65.5. Балалар, спорт, хужалык майданчыклары һәм ял итү майданчыклары жиһазларының конструктив элементларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм иминлеге таләпләренә туры килүен күзәтәләр;

65.6. Фонтаннар эшләү чорында су өслеген көндәлек чүп-чардан чистарталар.

66. Рәхсәт ителми:

66.1. кече архитектур формаларны (балалар уен майданчыкларында өлкәннәрнең ялы, спорт майданчыкларында эчке киём һ.б.) билгеләү буенча кулланмау;

66.2. Теләсә кайсы мөһлүмати-басма продукцияне кече архитектур формаларда эләрә һәм ябыштырырга;

66.3. Кече архитектура формаларын һәм аларның конструктив элементларын ватарга һәм бозарга;

66.4. Фонтаннарда коенырга.

Стационар булмаган объектларны карап тоту

67. Стационар булмаган объектларны урнаштыру мондый объектларны муниципаль хокукый актта билгеләнгән тәртиптә урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

68. Жир кишәрлеген арендау шартнамәсе срогы тәмамлангач, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан демонтажланә, ә жир кишәрлеге азат ителә һәм башлангыч халәткә китерелә.

69. Ваклап сату чөлтәре объектынның максималъ гомуми майданы тышкы габаритлар буенча - 60 кв. м.

70. Стационар булмаган объектларның милөкчеләре булган юридик һәм физик затлар:

70.1. Ремонтлау һәм буяу эшләрөн башкаралар. Ремонт проект документациясендә билгеләнгән тышкы кыяфәтне һәм төс чишелешен саклап калуны исәпкә алып башкарылырга тиеш;

70.2. Тирә-юндәге территориядә яшел утыртмаларның, газоннарның, бордюр ташының, кече архитектура формаларының (алар булса) сакланышын күзәтәләр, күрсәтелгән территорияне әлеге кагыйдәләрдә билгеләнгән таләпләр нигезендә саклайлар;

70.3. стационар булмаган объектлар янындагы урналарны урнаштыралар, кирәк булган саен, көндөз калдыклардан чистарталар, ләкин тәүлеккә бер тапкырдан да ким түгел, урналарны елга кимендә бер тапкыр буйыйлар;

70.4. Билгеләнгән тәртиптә килештерелгән мондый объект проекты (паспорты) нигезендә стационар булмаган объектларда тышкы мөһлүмат чараларын урнаштыралар һәм эксплуатациялиләр.

71. Рәхсәт ителми:

71.1. Проектларда каралмаган корылмаларның, козырекларның һәм башка конструкцияләрне стационар булмаган объектларына кертергә;

71.2. стационар булмаган объектлар янында сәүдә-суыткыч жайланмасын урнаштыру;

71.3. стационар булмаган объектлар янында һәм аларның түбәләрендә таралар, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка предметларны саклау, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатлары өчен куллану;

71.4. Стационар булмаган объектлар арасында жиһаз, калдыклар белән янгынга каршы аралыкны капламаска;

71.5. вестибюльләр һәм метрополитен станцияләре козыреклары астында, биналар аркаларында, газоннарда, майданчыкларда (балалар ялы, спорт, транспорт стоянкалары), су үткөрү һәм канализация челтәрләренә саклау зонасында, торбаүткөргечләрдә, шулай ук метрополитенның техник корылмаларына кадәр 10 метрдан азрак, вентиляция шахталарына кадәр 25 метрдан кимрәк, торақ биналар тәрәзәләренә кадәр, сәүдә предприятиеләре витриналарына - 20 метрдан кимрәк, агач кәүсәләренә кадәр - 3 метрдан да кимрәк ераклыкта стационар булмаган объектлар урнаштырырга.

Төзелеш эшләрен башкару урыннарын карап тоту

72. Төзелеш майданчыкларын һәм алар янәшәсендәге территорияләрне карап тоту, ремонт, төзелеш һәм башка төр эшләр тәмамланганнан соң төзекләндерүне торгызу төзүче өстенә йөкләнә.

Эшләнмәгән төзелеш объектларын һәм аңа якин территорияләрне карап тоту, әлеге кагыйдәләр таләпләрен үтәп, төзүчегә йөкләнә.

Эш алып барылмаган төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылырга тиеш

73. Төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләр башланыр алдыннан, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләренә башкару чорында кирәк:

73.1. Төзелеш майданы территориясенә бөтен периметры буйлап хокукый актлар таләпләре нигезендә типовой киртә урнаштырырга;

73.2. төзелеш майданчыгы киртәсенә гомуми тотрыклылыгын, ныклығын, ышанычлылыгын, эксплуатация куркынычсызлыгын тәэмин итәргә;

73.3. Төзелеш майданчыгы коймаларының техник торышын, аның чисталыгын күзәтергә, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартырга;

73.4. Төзелеш майданы территориясенә кергәндә төзелеш объектынның гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирә торган мәгълүмати щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

73.5. җәяүлеләр өчен вакытлы тротуарлар урнаштыруны тәэмин итәргә;

73.6. Төзелеш майданы периметры буйлап тышкы яктыртуны тәэмин итәргә;

73.7. төзелеш майданына илтүче юлларны, майдан эчендәге юлларны һәм чыгу урыннарында транспорт чараларының көпчәкләрен чистарту яки юдыру пунктларын, урамнарның (юлларның) йөрү өлешенә пычрак һәм чүп-чар чыгаруга юл куймый торган итеп жиһазландырырга.;

73.8 Юлларның сакланышын тәэмин итә торган төзелеш майданчыгына керү юлларында йөк автотранспортының (10 тоннадан артык) ябык циклы хәрәкәте маршрутын килештерергә;

73.9. Төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын жыю өчен контейнерлар һәм (яисә) бункерлар булдыруны тәэмин итәргә;

73.10. төзелеш майданчыгы территориясеннән билгеләнгән тәртиптә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын чыгаруны оештыруны тәэмин итәргә;

73.11. Төзелеш майданчыгы территориясеннән калдыклар булмаган карны кар эретү станцияләренә яисә билгеләнгән тәртиптә килештерелгән махсус билгеләнгән урыннарда чыгаруны тәэмин итәргә;

73.12. төзелеш майданчыгы территориясен, аңа керү юлларын һәм тротуарларны ел фасылын исәпкә алып, пычрактан, чүп-чардан, кардан, боздан көндәлек чистартуны тәэмин итәргә (кыш, җәй);

73.13. Эшләр башкарганда гамәлдәге жир асты инженерлык

коммуникацияларын, тышкы яктырту чөлтөрлөрүн, яшел утыртмаларны һәм кече архитектура формаларын саклауны тәэмин итәргә.

74. Төзелеш һәм (яисә) ремонт эшләрүн уздыруның бөтен чоры дөвамында әлегә кагыйдәләрдә күрсәтелгән таләпләрне үтәргә, шулай ук эшләрне башкарганда жимерелгән һәм жимерелгән юл өслекләрен, яшел утыртмаларны, газоннарны, тротуарларны, откосларны, кече архитектура формаларын торгызырга.

75. Төзелеш материаллары, жиһазлар, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче бүлмәләр, эшче һәм хезмәткәрләрне вакытлыча тоту өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелешне оештыру проекты нигезендә төзелеш мәйданчыклары чикләрендә урнаштырыла.

76. Рөхсәт ителми:

76.1. Гражданның шәхси һәм ижтимагый иминлеген тәэмин итүгә бәйлә коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, 23.00 сәгатътән 7.00 сәгатъкә кадәр төзелеш, ремонт, төяү-бушату һәм башка эшләрне оештыру һәм үткөрү;

76.2. Юлларның һәм тротуарларның йөрү өлешен тиешле рөхсәттән башка тарайту яки ябу;

76.3. чүп-чарны яндырырга һәм төзелеш производствосы калдыкларын утильләштерергә;

Авыл жирлеге территориясен бәйрәмчә (вакыйгалы) бизәү

77. Авыл жирлеге территориясен бәйрәмчә (вакыйгалы) бизәү дәүләт һәм жирле бәйрәмнәрне үткөрү чорында, истәлекле, мәдәни, спорт вакыйгаларына бәйлә чаралар вакытында башкарыла.

Бәйрәмчә (вакыйгалы) бизәлеше чараларга бәйлә рәвештә афишалар, панно, декоратив элементлар һәм композицияләр урнаштыруны, шулай ук бәйрәмчә (вакыйгалы) яктырткычлар (яктылык гирляндалары һәм элементлары, күләмле яктылык композицияләре, яктылык проекцияләре һ.б.) урнаштыруны үз эченә ала. Бәйрәмчә (вакыйгалы) бизәлеше конструкцияләре бина яисә корылма фасадындагы аерым һәм (яисә) конструкцияләр рәвешендә урнаштырылырга мөмкин.

Бәйрәмчә (вакыйгалы) бизәлеш элементларын әзерләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен жайга салуның техник чаралары күренешен төшерү, зарарлау һәм начарайту рөхсәт ителми.

77.1. Аерым торучы конструкцияләрне бәйрәмчә (вакыйгалар) бизәлешен урнаштыру рөхсәт ителми:

- аның декоратив бизәлешеннән башка фундаментны тирәнәйтүнең техник мөмкинлеге булмаган очракларда;

- гамәлдәге төзелеш, янгын һәм санитария нормаларын һәм кагыйдәләрен исәпкә алып башкарылган территорияне төзекләндерү буенча бинаның проект карары белән нигезләнгән планлаштыру карарын исәпкә алмыйча;

- тротуарның норматив киңлеген тарайтуга китерүчеләр, шулай ук машина узу урыннарында, машина кую һәм машина кую урыннары өчен билгеләнгән урыннарда;

- жир кишәрлеге хужасы ризалыгыннан башка;

- тирән фундаменты булган урыннарда агач кәүсәсеннән, объект проектында каралган яшел үсентеләр (агачлар, куаклар) урынына 5,0 м якынак булган урыннарда;

- профнастил ясаганда куллану.

77.2. Биналар, корылмалар фасадларында бәйрәмчә (вакыйгалар) бизәлеше конструкцияләрен урнаштыру рөхсәт ителми:

- фасадның архитектур үзенчәлекләрен исәпкә алмыйча, архитектур детальләрдә, декор элементларында, кыйммәтле архитектур бизәкләрдә, шулай ук архитектур өслекләргә зарарлау илтә торган ныгытмаларда;

- бер генә стилистиканы һәм яктырту принциптарын үтәмичә, бер бинада яктылык агымы төсәндә;

- фасад киңлегенң 1/2 өлешеннән артыгы, декоратив бизәлешсез, койма конструкцияләрендә, фронтонарда, фризаларда, пыяла өсләгендә, щит өсләгендә урнашкан проемнарда.

IV. Авыл җирлеге территорияләрен җыештыру тәртібе, төзекләндерү эшләре исемлеген һәм аларны үтәү ешлығын да кертәп

Авыл җирлеге территориясен җыештыруга һәм карап тотуга гомуми таләпләр

78. Авыл җирлеге территориясен җыештыру һәм карап тоту эшләре алып барыла:

1) җәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябрьгә кадәр;

2) кышкы чорда - 15 октябрьдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән сроклар, һава шартларына карап, ТР ММР башкарма комитеты тарафыннан төзәтелә ала.

79. Авыл җирлеге территориясен җыештыру түбәндәгеләрне үткәрү юлы белән гамәлгә ашырыла:

1) авыл җирлеге территориясен карап тоту, җыештыру буенча системалы эшләр;

2) ТР ММР Башкарма комитетының хокукый актлары нигезендә бердәй массакуләм чаралар (өмәләр) .

80. Авыл җирлеге территориясен җәйге чорда җыю авыл җирлеге территориясен карап тоту буенча башка эшләр башкару, юу, су сибү, себерү һәм үткәрү юлы белән авыл җирлеге территориясенң пычрануын һәм тузанлануын киметү максатында башкарыла һәм түбәндәгеләрне үз эченә ала:

80.1. Ясалма өслекле территорияләргә себерү (коры һава шартларында су сибү), урам-юл чөлтәре объектларының һәм яңгыр канализациясе белән җиһазландырылган башка территорияләргә тузаннан һәм пычрануыннан юу (23.00 дән 7.00 сәгатькә кадәр механик һәм кул ысулы белән башкарыла). Ясалма өслекле юл өслекләрен, мәйданнарын, тротуарларын һәм башка территорияләргә юу бөтен киңлеккә башкарыла;

80.2. Яңгыр канализациясе рәшәткәләрен чистарту;

80.3. бөтен территориядән чүп-чарны җыю;

80.4. Ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формаларын, бакча һәм урам җиһазларын, урналарны, спорт һәм балалар мәйданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;

80.5. Гомуми файдаланудагы һәм махсус билгеләнештәгә яшелләндерелгән территорияләрдән тыш, гомуми файдаланудагы территорияләрдә үләннең һәрдаим чабылуы (үләннең биеклегә 15 см дан артык булса) һәм тәүлек эчендә чабылган үләнне җыештыру;

80.6. Яфрак коелу чорында - тәүлеккә бер тапкыр коелган яфракны җыю һәм алып чыгу;

80.7. Территорияләргә җыештыру, шул исәптән сәүдә объектлары, оешмалар һәм предприятиеләр янында автотранспорт кую урыннары, ул 8.00 сәгатькә тәмамланарга тиеш;

80.8. лотокларны бордюр янында юдырганнан соң чүп-чардан арындыру.

81. Җыелган чүп-чар, катнашма, яфрак, чабылган үлән, ботаклар

билгелэнгән таләпләр нигезендә чыгарылырга тиеш.

82. Территорияләрне жыештыру өчен жаваплы оешмалар коелган яфракларны урам һәм юл буйларындагы газоннардан чыгаралар.

Яфракларны, жылылык яратучы үсемлекләрне жылыту очрақларыннан тыш, агач һәм куакларның төбенә яфрак өю тыела.

83. Кышкы чорда гомуми файдаланудагы территорияне жыештыру түбәндәгеләрне үз эченә ала:

83.1. Юл өслекләрен һәм тротуарларны кардан, кар һәм чүп-чардан чистарту;

83.2. тайгак яки бозлавык барлыкка килгәндә-комны жәяүлеләр зоналарына, баскычларга сибү, юл катламнарын бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;

83.3. Язгы чорда кар тарату һәм кар суларын агызу оештырыла.

84. Авыл жирлеге территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләре технологиясе һәм режимнары һава шартларына бәйсез рәвештә транспорт чараларының һәм жәяүлеләрнең каршылыксыз хәрәкәтен тәэмин итәргә тиеш.

85. Жәяүле тротуарларны, жир өсте кичүләрен, кышкы чорда баскычларны жыештыру үзенчәлекләре:

85.1. Жәяүлеләр өчен тротуарлар, жир өсте кичүләре, баскычлар күрсәтелгән корылмаларның жәяүлеләр йөри торган өлешенең бөтен киңлегенә кардан чистартылырга тиеш.

Чистарту вакыты кар яуганнан соң тугыз сәгатьтән артмаска тиеш;

85.2. интенсив кар яву чорында жәяүлеләр тротуарлары, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртеләргә һәм чистартылырга тиеш;

85.3. бозлавык барлыкка килгәндә, бозлавыкка каршы материаллар беренче чиратта баскычлар, аннары тротуарлар эшкәртелә.

Тайгак ясалудан соң, бозга каршы материаллар белән эшкәртү вакыты - дүрт сәгатьтән артмаска тиеш;

85.4. Жәяүлеләр тротуарларын чистартудан алынган, ишегалларында чүп-чар һәм химик реагентлар белән, ком-тоз катнашмалары белән пычранмаган карны да кертәп, яшел утыртмаларның сакланышын һәм кар суларының агып чыгуын тәэмин итү шарты белән яшелләндерелгән территориядә, чистартылган карны өю рөхсәт ителә.

86. Авыл жирлеге территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

86.1. Урамнарда, мәйданнарда, яшел утыртмалары булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрдә чүпләргә;

86.2. гамәлдәге законнар нигезендә бүлеп бирелгән жирләү урыннарыннан читтә гомуми файдалану территорияләрендә мемориаль кабер корылмалары (истәлекле корылмалар, киртәләр) билгеләргә;

86.3. шушы максатларда каралмаган урыннарда, шул исәптән жәмәгать транспортының муниципаль маршрутларының ахыргы пунктларында, салонны юуны, чистартуны һәм транспорт чараларына техник хезмәт күрсәтүне башкарырга;

86.4. Биналарны һәм корылмаларны төзекләндерү элементларын, һәйкәлләрне, мемориаль такталарны, агачларны, куакларны, гомуми файдаланудагы территорияләрдә төзекләндерү өчен кече архитектура формаларын һәм башка элементларны ватарга һәм аларга зыян салырга, шулай ук аларны үз белдеге белән яңадан бүлү, үзгәртеп кору һәм күчерүне башкарырга;

86.5. язулар, рәсемнәр ясау, мәгълүмати-басма продукцияне ябыштыру һәм элү, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стена, баганалар, коймалар һәм әлеге максатлар өчен каралган башка объектларда граффити алып бару;

86.6. бирелгән жир кишәрлекләренең чикләреннән һәм (яисә) коймаларыннан читтә күчемле мөлкәтне кушарга һәм сакларга;

86.7. тротуарларда, газоннарда, юлларда сәүдә әйберләрен, сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә предметларын урнаштыру;

86.8. Билгесез урыннарда кар жыю;

86.9. Тимер-бетон блоklar, баганалар, киртэлэр, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар кую юлы белән квартал эчендөгө машина һәм тротуарларны үз белдеге белән ябарга.

86.10. Авыл жирлеге территориясендө, шул исәптән урман, су фонды жирләре территориясендө, авыл хужалыгы билгеләнешендөгө жирләрдә көнкүреш, төзелеш чүп-чарын, житештерү калдыкларын, тараларны, агачларны, яфракларны, карларны, сыек көнкүреш калдыкларын ташлау рөхсәт ителми, бу максатлар өчен махсус билгеләнгән урыннардан тыш

87. Авыл жирлеге территориясендө чүп-чар (чүп-чар, кар, грунт һ.б.) ташлаган очракта, мондый хокук бозуларга юл куйган затлар ачыкланган хокук бозуларны 10 көннән артмаган вакытта бетерү чараларын күрә.

88. Рөхсәтсез урыннарда калдыклар урнаштырган затлар, үз хисабына әлеге территорияне жыештыралар һәм чистарталар, ә кирәк булганда - жир кишәрлеген рекультивациялиләр.

Әгәр дә 20 тәүлек дөвамында рөхсәтсез урында калдыкларны урнаштырган зат билгеләнмәгән булса, калдыкларны алып ташлау һәм рөхсәтсез чүплекләр территорияләрен рекультивацияләү әлеге территорияне жыештыру өчен жаваплы оешмалар (яисә, әлеге төр хезмәт күрсәтүләренә шартнамәдә каралган булса, калдыкларны чыгаруны гамәлгә ашыручы махсуслаштырылган оешма) тарафыннан башкарыла.

89. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектөгө жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) стихияле барлыкка килә торган чүплекләренә бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

Жирле әһәмияттөгө автомобиль юлларын жыештыру

90. Жирле әһәмияттөгө автомобиль юлларын (алга таба - юллар) жыештыру автомобиль юлларын, тротуарларны, парковкаларны, жәмәгать транспортын, пычрактан, чүп-чардан, кардан һәм боздан ясалма юл корылмаларын даими чистарту чаралары комплексын үз эченә ала.

91. Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру юуны, су сибүне, тузанны бетерүне, себерүне һ.б.ны үз эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру, пычрактан, кар һәм боздан чистарту, ком-тоз катнашмасын юлларга сибү, тротуарларга коры ком сибеп чыгу күздә тоту.

92. Юл йөрү өлешен, резерв полосаларын, лоток зоналарын, юлларны көндөз 8.00 дән 21.00 гә кадәр, ә магистральләренә һәм транспортның интенсив хәрәкәтә булган урамнарны төнгә сәгать 23.00 дән 7.00 гә кадәр себерү (алдан дымландырып) башкарыла.

93. Трамвай юлларының бөтен киңлегә, майданнарның ясалма катламы, магистральләр, урамнар һәм юллар, ясалма юл корылмалары, аерымланган трамвай юллары төнлә (23.00 дән 7.00 гә кадәр) һәм көндөз (7.00 сәгәттән 23.00 сәгәткә кадәр) башкарыла.

Машиналар йөрү өлешен юганда, су агымы белән чүп-чарны тротуарларга, газоннарга, жәмәгать транспортын көтү тукталышларына, якин урнашкан биналарның фасадларына, сәүдә объектларына һ. б. агузу рөхсәт ителми.

94. Юл буенда урнашкан урналарны чистарту көненә кимендә бер тапкыр башкарыла, тукталыш майданчыкларында - көнгә ике тапкыр.

95. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыруга таләпләр:

95.1. йөрү өлеше пычрануларның төрле төрләреннән тулысынча чистартылырга һәм бөтен киңлеккә юылырга тиеш. Жайлаштыру сызыклары белән билгеләнгән резерв полосалар комнан һәм вак чүп-чардан даими чистартылырга тиеш;

95.2. Юл кырыллары эре габаритлы калдыктардан һәм башка чүп-чардан чистартылырга тиеш;

95.3. Бүленү полосалары бөтен өслөктө ком, пычрак һәм вак чүп-чардан даими чистартылырга тиеш. Тавыш саклагыч стеналар, металл киртэләр, юл билгеләре һәм күрсәткечләр елына кимендә ике тапкыр юылырга тиеш.

Газоннар рәвешендә эшләнган бүлү полосалары чүп-чардан чистартылырга тиеш, үлән капламының биеклегенә 10-15 см дан артмаска тиеш;

95.4 Юлларның бүленгән полосасында үлән капламы биеклегенә 10-15 см дан артмаска тиеш.

96. Юлларны кышкы жыештыруга таләпләр:

96.1. Кышкы чорда юлларны жыештыру түбәндәгеләрне үз эченә ала:

1) кар һәм юл йөрү өлешен чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышларын, себерү, карны өемнәргә күчерү һәм кар чыгару;

2) юл йөрү өлешен, тротуарларны, жәмәгать транспортын көтү тукталышларын бозлавыкка каршы материаллар белән эшкөртү;

96.2. юлларның, тротуарларның, парковкаларның юл өлешеннән кар жыю, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары кар капламы яткан вакыттан алып даими рәвештә башкарылырга тиеш;

96.3. юлның машиналар йөрү өлешеннән һәм алар янәшәсендәге тротуарлардан чистартыла торган кар киң урамнарда, мәйданнарда һәм проспектларда, юл читендәге юлларда, калган урамнарда - юлның өске өлешенә (машиналар йөрү өлешенә киңлегенә карап - урамның бер яки ике ягыннан) хәрәкәт ителә һәм валда формалаша.

Юл чатларында, жәмәгать транспорты тукталышларында, жәяүлеләр кичү урыннарында, яңгыр кабул итү коелары урнашкан урыннарда кар көртләре чистартыла: киселештә-чатның киңлегендә, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында-утирту мәйданчыгы озынлыгында, жәяүлеләр кичү урыннарында-кичү киңлегенә, әмма 5 метрдан да ким булмаган, яңгыр кабул итү коелары урнашкан урыннарда-1,5 м. га кадәр.

Кар өеменә киңлегенә 2 м дан артмаска тиеш;

96.4. Кар беренче чиратта күперләрдән һәм юлүткөргечләрдән, жәмәгать транспортының маршрут хәрәкәте булган тар урамнардан, пассажир транспорты тукталышларынан һәм жәяүлеләр һәм транспорт чаралары туплану мөмкинлегенә булган башка урыннардан алына;

96.5. Кар яуган вакытта юлларның юл өлешендә кар , кар эретү станцияләренә яки билгеләнгән тәртиптә килештерелгән махсус урыннарда, ул тәмамланган вакыттан алып алты сәгаттән дә соңга калмыйча чыгарылырга тиеш.

96.6. юлларны жыештырганда тышкы яктырту баганаларын, терәк щитларын, идарә шкафларын һәм башка корылмаларны, агачларны, куакларны, шулай ук машиналар йөрү өлеше буйлап карны механикалаштырып жыештырганда яшел үсентеләрнең сакланышын тәэмин итәргә кирәк.

97. Экстремаль шартларда юлларны жыештыру өчен вәкаләтле орган юлларны жыештыру буенча чаралар комплексын күздә тоткан эшләрнең авария планын эзерләргә тиеш.

98. Рәхсәт ителми:

98.1. тротуарларга, юлларның һәм юлларның йөрү өлешенә кар, боз, квартал эчендәге юллардан, ишегалды территорияләреннән, предприятие, оешма территорияләреннән, төзелеш мәйданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан, шәхси йортлардан чистартылган юл йөрү өлешен жыештыручы зат белән килешү булмаганда гына аларны алга этәрергә яисә күчерергә;

98.2. Тротуарларда бозга каршы реагент буларак техник тоз һәм сыек хлор кальций кулланырга, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, парктарда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел утиртмалары булган территорияләрдә;

98.3. Пычранган ком-тоз кар катнашмаларын, газоннарга, чечәклекләргә, куаклыктарга һәм башка яшел үсентеләргә роторлы ташлауны һәм күчәрүне тормышка ашыру;

98.4. Билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгарырга һәм сакларга;

98.5. Кар өемнәрен формалаштыру:

1) күрү өчпочмагы зонасында бер дәрәжәдә һәм тимер юл аша чыгу юлларының һәм урамнарның киселешендә;

2) транспорт киртәләре яисә югары бордюр белән жиһазландырылган юллар участкаларында;

3) тротуарларда;

4) янәшәдәге территорияләргә (ишегалларына, квартал эчендәге машина юлларына һәм территорияләргә).

98.6. юлга автотранспорт тәгәрмәчләре белән грунт һәм пычрак чыгару;

98.7. Грунт, чүп-чар, чәчелмә төзелеш материаллары, жиңел тара, юлларның пычрануына юл куймый торган брезент яки башка материал белән агачларны ташырга, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм эремәләрен (шул исәптән цемент-комлы эремәне, известь, бетон катнашмаларын) юлга, тротуарга, юл кырына яки юлга яқын газ полосасына кою мөмкинлеген юкка чыгаручы чаралар күрмичә генә күчәрәп йөртәргә.

Жыештыру, санитария хезмәте күрсәтү һәм кешеләр күпләп ял итү урыннарын төзекләндерү

99. Кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннарына түбәндәгеләр керә:

1) майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, пляжлар, оештырылган ял урыннары;

2) актив ял итү һәм мавыктыргыч чаралар урыннары - стадионнар, уен комплекслары, ачык сәхнә майданчыклары һ.б.

3) сәүдә объектлары территорияләре (вакляп сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган вак вакляп сату чөлтәре объектлары комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнеш, көнкүреш хезмәте күрсәтү;

4) административ һәм ижтимагый биналарга, учреждениеләргә яқын территорияләр.

100. Гомуми файдаланудагы майданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, яр буен һәм башка территорияләрне жыештыру:

100.1. майданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, яр буен 23.00 дән 8.00 гә кадәр жыештырылырга тиеш. Көндөз патрульлә жыештыру калдыктар белән тулган чүплекләрне һәм чүп-чар жыю урыннарын чистарту эшләрен башкара;

100.2. Кышкы чорда паркларда, бакчаларда, скверларда, бульварларда, яр буйларында һәм башка ял итү зоналарында юлларны жыештырганда, химик реагентлары булмаган карны шушы максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда, яшел утыртмаларны саклаган һәм кар суларын агызып чыгаруны тәэмин иткән очракта, вакытлыча карны саклау рөхсәт ителә.

101. Катты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә шартнамә төземичә пляж ачу рөхсәт ителми.

102. Вакляп сату базарларын жыештыру һәм санитар карап тоту:

102.1. Вакляп сату базарларының (алга таба - базар) территорияләре төзекләндереләргә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер майданчыклары, контейнерлар һәм урналар белән жиһазландырылырга, яңгыр һәм кар суларын агызу өчен катты өслекләре һәм авышлыклары булырга, шулай ук суүткәргеч һәм канализация булырга тиеш;

102.2. Базар һәм аның тирәсендәге территорияләрне төп жыештыру аны

япканнан соң башкарыла. Көндөз чүп-чар патрульле жыештыру каты көнкүрөш калдыктары белән тутурылган чүп-чар жыештыру һәм чистарту эшләрән башкара; елның жәйге чорында базар территориясендә мәжбүри тәртиптә атна саен дымлы жыештыру башкарыла;

102.4. базар территориясе 40 кв. м. майданга бер чүп савытыннан чыгып урналар белән жиһазландырыла, өстөвенә, алар арасындагы ара линия буенча 10 метрдан артмаска тиеш;

103. Базар территориясендә һәм аның янәшәсендә урнашкан оешмаларның, сәүдә һәм көнкүрөш хезмәте күрсәтү предприятиеләренә, киоскларның, сәүдә палаталарының һәм павильоннарның эшчәнлегенә каты көнкүрөш калдыктарын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә шартнамә төземичә рөхсәт ителми.

104. Сәүдә объектларын һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектларын жыю һәм санитар карап тоту:

104.1. Сәүдә объектларын һәм (яисә) жәмәгать туклануы һәм аңа якин территорияләренә тулысынча жыештыру тәүлегенә кимендә ике тапкыр (иртән һәм кич) гамәлгә ашырыла. Көндөз патрульле жыештыру калдыктар белән тулган чүплекләренә һәм чүп-чар жыю урыннарын чистарту эшләрән башкара;

104.2. Сәүдә һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында бер үк формадагы һәм төстөгә кимендә ике урна урнаштырыла;

Вақытлыча сәүдә итү урыннарында 10 м радиуста тирә-як территорияләренә жыештыралар. Газоннарда һәм тротуарларда тара һәм товарларны саклау рөхсәт ителми;

104.4. калдыктарны чыгару тәэмин ителә.

105. Башка сәүдә майданчыктары территорияләрен, стационар булмаган ваклап сату чөлтәре объектлары комплексларын, социаль-мәдәни билгеләнештәге территорияләренә жыештыру, аларны япканнан соң, елның жылы вақытында мәжбүри рәвештә су сибеп башкарыла. Агымдагы жыештыру көн дәвамында башкарыла. Көн саен каты көнкүрөш калдыктарын чыгару тәэмин ителә.

106. Кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннарын төзекләндерү:

106.1. Кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннарында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә катламның каты төрләрен (плитә яки асфальт рәвешендә), яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен кече контейнерлар, урам жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жиһазлары, участокларны саклау элементлары (металл киртәләр, өслекнең махсус төрләре һ.б.) керә;

106.2. Кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннарының барлык территорияләрендә, пляжлардан кала, каты өслеклә яисә чөчөлгән үләннәр яисә яшел үсентеләр булган үсемлекләр җир булырга тиеш;

106.3. ял итү һәм кешеләр күпләп була торган территорияләрдә яшелләндерү участкаларын чөчөк түтәлләре, газоннар, ялгыз, төркемле үсентеләр, вертикаль, күпкәтлы, мобиль яшелләндерү формалары рәвешендә проектларга кирәк;

106.4. кешеләр күпләп ял итә торган урыннар бәдрәф бүлмәләре белән жиһазландырылган булырга тиеш, бәдрәфләр урнаштыру һәм аларны карап тотуга карата таләпләренә үтәү зарур;

106.5. пычанган саен, кешеләрнең ял итү яисә массакуләм булу урыннарында фонтаннар, буалар, елга ярлары чистартылырга тиеш;

106.6. Массакуләм чаралар уздырганда, аларны оештыручылар, аңа якин территорияләренә жыештыруны һәм бозылган төзекләндерү эшләрән торгызуны тәэмин итәләр. Чараны үткөрү урынын, аңа якин территорияләренә жыештыру һәм бозылган төзекләндерү эшләрән торгызу тәртибе чараны үткөрүгә билгеләнгән тәртиптә тиешле рөхсәт алу стадиясендә билгеләнә.

107. Кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннары территорияләрендә

рөхсәт ителми:

107.1. моның өчен билгеләнмәгән урыннарда тараларны һәм сәүдә жиһазларын сакларга;

107.2. Территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычратырга;

107.3. автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, эшкәртелгән ягулык-майлау сыеклыкларын агызырга;

107.4. автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар уздырырга, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштырырга;

107.5. табиғый һәм ясалма яшелләндерү объектларын зарарларга;

107.6. Кече архитектура формаларын зарарларга һәм аларны билгеләнгән урыннан күчерергә;

107.7. өстәлләрдә һәм эскәмияләрнең аркаларында утырырга;

107.8. сыек азык-төлек калдыкларын, сатуратор җайланмаларыннан су, куас һәм сыра цистерналарыннан, тротуарларга, газоннарга һәм юлларга агызу;

107.9. автотранспорт чараларының түлөүле стоянкаларын законсыз оештырырга;

107.10. Стационар булмаган объектларны үз белдеге белән урнаштырырга;

107.11. тротуарларның асфальт-бетон өслеген, янәшәдәге яшел зоналарның бөтенлеген һәм территорияләрне төзекләндерүнең башка элементларын бозарга;

107.12. территориядә сәүдә-суыткыч җайланмасы кую;

107.13. Халыктан каты көнкүреш калдыкларын җыю өчен билгеләнгән контейнерларга (бункерларга) калдыкларны контейнерларга (бункерларга) урнаштыруга шартнамә булмаса, каты көнкүреш калдыкларын идарәче оешмалар белән җыю өчен каты көнкүреш калдыкларын (бункерлар) җыярга;

107.14. Тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка җайланмалар кую юлы белән тротуарларны үз белдеге белән каплау;

107.15. товарны сәүдә объектыннан читтә чыгарырга;

107.16. учак ягу, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткөрү, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә җылылык белән эшкәртү өчен башка җайланмалар куллану.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен җыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

108. Йорт яны территориясен җыештыру:

108.1. җыештыру түбәндәге эзлеклелектә үткәрелергә тиеш: тротуарларны, җәяүлеләр өчен юлларны (бозлавык һәм тайгак чорда - ком), ә аннан соң ишегалды территорияләрен җыештыру;

кар яву вакытында башкарыла торган кар чистартудан тыш, җыештыру 8.00 сәгатькә кадәр башкарыла.

Көндөзгә вакытта машиналар тизлегенә 4 км/сәг булганда җыештырырга рөхсәт ителә.

109. Җәйге җыештыру:

109.1. Йорт яны территорияләрен җәйге җыештыру: себерү, юу яки су сибү - махсус машиналар ярдәмендә - башлыча иртүк, иртәнге һәм соң, кичке сәгатьләрдә, башкарылырга тиеш;

109.2. Тротуар юуны бары тик ачык тротуарларда гына һәм биналардан урамның машина юлына таба юнәлештә генә башкарырга кирәк;

109.3. Көннең эссе вакытында тротуарларга су сибү кирәк кадәр башкарылырга тиеш, ләкин тәүлегенә кимендә ике тапкыр.

110. Кышкы җыештыру:

110.1. түбәләрдә туплана торган кар вакытында жиргә ташланырга һәм агынты полосага күчәргә, ә киң тротуарларда - валларга җыелырга тиеш;

110.2. Сугарулы кар тротуарлардан машина юлының алгы өлешенә, ә ишегалларында - төзелеш урыннарына күчерелергә тиеш;

110.3. квартал эчендәге юллардан күчерелгән карны борт ташына параллель рәвештә урнашкан өемнәргә һәм валларга салырга яки юл буенда, кагыйдә буларак, роторлы кар чистарткычлар урнаштырырга кирәк;

110.4. киңлеге 6 м дан артык булган тротуарларда, газоннар белән урамнарның машиналар йөрү өлешеннән аерып, карны алга таба бетерү өчен, тротуар уртасына чыгарырга рөхсәт ителә;

110.5. карны вал һәм өемнәргә салу эшләре кар яву тәмамланганнан соң алты сәгатътән дә соңга калмыйча тротуарларда, ә калган территорияләрдә 12 сәгатътән дә соңга калмыйча төгәлләнергә тиеш;

110.6. Куллану калдыклары, ком-тоз катнашмалары һәм реагентлар тарафыннан пычранмаган, ишегалларында һәм квартал эчендәге юлларда, яшел утыртмаларны һәм кар катламын саклауны тәмин итеп, яшелләндерелгән территориядә чиста кар туплау рөхсәт ителә;

110.7. Тротуарларны һәм квартал эчендәге машина юлларын кулдан жыештырганда кар тулысынча жыештырылырга тиеш. Камилләштерелгән япмалар булмаганда, карны хәрәкәт астына жыярга кирәк, аннары аны тыгызлау өчен кар катламын калдырырга кирәк;

110.8. тайгак барлыкка килгән очракта, ком-тоз катнашмасы белән юл катламнарын эшкәртү 0,2-0,3 кг/м нормасы буенча башкарылырга тиеш;

110.9. Бозны эшкәрткәннән соң, ачык грунтка, агачларга яки газоннарга эләгүгә юл куймыйча күчерелергә тиеш.

111. Яз житүгә түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

111.1. Язгы агым суларын нормаль чыгару өчен таләп ителә торган урыннарда су агып китүне тәмин итү өчен канауларны юдырту һәм чистарту;

111.2. системалы рәвештә кар суын люкларга һәм яңгыр сулары челтәренең кабул итү коеларына кудырту;

111.3. Кар эрегәннән соң, калган кар һәм бозны чистарту.

112. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

112.1. күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба - йорт яны территориясе) карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

1) даими жыештыру;

2) яңгыр кабул итү коеларын, дренажларын, люкларын һәм рәшәткәләрен ремонтлау һәм чистарту;

3) инженер челтәрләренең карау коеларына, янғын сүндерү су белән тәмин итү чыганакларына (гидрантларга, сулыкларга һ.б.) каршылыксыз үтеп керүне тәмин итү;

4) каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны жыю һәм алып китү;

5) яшелләндерү һәм булган яшел утыртмаларны карау;

6) кече архитектура формаларын карап тоту, агымдагы һәм капитал ремонтлау.

113. Барлык төр калдыклар контейнерлар һәм бункерларга жыелырга тиеш, алар су үткәрми торган өслекле контейнер майданчыкларында урнаштырыла, каты көнкүреш калдыкларын туплау нормалары нигезендә кирәкле күләмдә.

114. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданныр:

114.1. йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип саклай;

114.2. Каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны махсус контейнерларга һәм йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус майданчыкларга гына урнаштыралар.

115. Идарәче оешмалар түбәндәгеләрне тәмин итә:

115.1. 08:00 сәгаткә кадәр йорт яны территорияләрен жыештыру һәм көн дәвамында - чисталыкны саклау;

115.2. Каты көнкүреш калдыклары өчен контейнерлар урнаштыру, ә

канализациясе булмаган биналарда - моннан тыш, сыек көнкүрөш калдыктары өчөн жыентыктар урнаштыру;

расланган график нигезендө каты көнкүрөш һәм эре габаритлы калдыктарны чыгару;

115.4. контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер майданчыктарын, аларга килү юлларын чиста һәм төзөк хәлдә тоту;

115.5. Подъездларга керү юлларында чүп савытлары, эскәмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;

115.6. Территорияне сезонлы эксплуатацияләүгә әзерләү, шул исәптән суның агып чыгуын тәэмин итү өчөн юыну һәм канау чистарту, кар суларының люкларга һәм коега даими рәвештә куылуы, кар эрегәннән соң территорияне чистарту һәм кирәкле башка эшләрне башкару;

115.7. тайгак участкаларны ком-тоз һәм (яисә) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән эшкәртү;

115.8. Яшел үсентеләрне һәм газларны саклау һәм квалификацияле карау;

115.9. Тышкы яктырту чараларын төзөк хәлдә тоту һәм аларны караңгы төшү белән яндыру.

116. Йорт алды территориясендә түбәндәгеләр рәхсәт ителми:

116.1. Яфракны, калдыктарның һәм чүп-чарның теләсә нинди төрләрән яндырырга;

116.2. Хужалык майданчыгынан читтә киём, келәм һәм башка предметларны элөргә;

116.3. контейнер майданчыктарына илтүче юлларны томаларга;

116.4. Урамнарның һәм юлларның, тротуарларның, газларның һәм яшел зоналарның юл өлөшөндә контейнерлар (бункерлар) билгеләргә;

116.5. йорт яны территорияләрен, шул исәптән шлагбаумнарны яки автоматик капкаларны, билгеләнгән тәртипне бозып, үз белдеге белән коймалар кую;

116.6. Үз белдеге белән ишегалды корылмалары төзөргә;

116.7. йорт янындагы территорияне металл, көнкүрөш һәм төзелеш калдыктары һәм материаллар, шлак, көл һәм житештерү һәм куллану калдыктары белән капларга, тара тупларга һәм сакларга;

116.8. калдык сулар, калдыктар һәм чүп-чар ташларга;

116.9. Автотранспорт чараларын түлөүле туктатуны оештырырга;

116.10. Тимер-бетон блоктар, баганалар, киртәләр, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән квартал эчендәге юлларны үз белдеге белән ябарга;

116.11. Автомашиналар юу, ягулык һәм майлар агызуны башкарырга, тавыш сигналларын, тормозны һәм двигательләрне көйлөргә;

116.12. кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкарырга;

116.13. Сәүдә һәм жәмәгать туклануының теләсә нинди предприятиеләрен, шул исәптән палаткаларны, киосктарны, ларекларны, мини-базарларны, павильоннарны, жәйге кафеларны, житештерү объектларын, автомобильләрне, көнкүрөш техникасын, аяк киёмнәрен, шулай ук кунак бүлмәләреннән тыш, автостоянкаларны урнаштырырга;

116.14. йорт яны территориясенә эчке юллары буенча транспорт транзит хәрәкәтен гамәлгә ашырырга;

116.15. учак ягарга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар уздырырга, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчөн башка жайланмалар кулланырга;

116.16. Әлеге территорияләрдә торгызу эшләрен мәжбүри уздыру шарты белән кирәкле эшләрне башкару очрактарынан тыш, яшелләндерелгән территорияләрдә, балалар, спорт һәм хужалык майданчыктарында транспорт

чараларын урнаштыру.

117. Йорт яны территорияләрен яшеллөндөрү:

117.1. Йорт яны территорияләрен яшеллөндөрү, яшел үсентеләрнең сакланышы өлеге кагыйдәләр таләпләре нигезендә идарәче оешмалар тарафыннан тәэмин ителә;

Йорт яны территориясен яшеллөндөргөндә торак йортларның стеналарыннан агачларның 5 м дан да ким булмавын исәпкә алырга кирәк. Зуррак агачлар өчен ара 5 м дан артык, куаклыктар өчен - 1,5 м булырга тиеш. Куаклыктарның биеклеген беренче каттагы тәрәзә уемының аскы почмагынан артмаска тиеш.

118. Идарәче оешмалар түбәндәгеләрне тәэмин итә:

118.1. Яшел утыртмаларның сакланышын һәм бөтенлеген;

118.2. Жәй көннөрендә һәм коры көннөрдә газоннарга, чәчәклекләргә, агачларга һәм куакларга су сибү;

118.3. Аларда төзелеш материаллары, ком, чүп-чар, кар, боз һәм башка төзелешләрдән башка газоннарның сакланышы һәм бөтенлеген;

118.4. Яңа агач һәм куакларны утырту, юллар челтәрен үзгөртү һәм жиһазларны билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча гына яңадан планлаштыру, агротехник шартларны үтәп урнаштыру;

118.5. Яшеллөндөрелгән территорияне (яшеллөндөрү участкаларын) саклау элементларын биеклеген 0,5 метрдан артмаган декоратив киртәләр рәвешендә урнаштыру яисә транспорт чаралары керүгә комачаулаучы 0,5 метрдан да артык булмаган биеклектәге баганалар урнаштыру, яисә куаклар утырту.

119. Йорт яны территориясен төзекләндөрү:

119.1. Һәр йорт биләмәсенең территориясендә, кагыйдә буларак, түбәндәгеләр булырга тиеш:

1) киём-салым, келәм, йорт кирәк-ярактарын киптерү өчен хужалык майданчыгы;

2) өлкөннөргә ял итү майданчыгы;

3) балалар өчен уен һәм спорт майданчыктары, балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен кече архитектура формаларын жиһазлау.

120. Хужалык майданчыгында кер киптерү жайланмасы, киём киптерү өчен элгечләр, комлы тартма, чүп савыты, эскәмияләр булырга тиеш. Майданны киртә белән әйләндереп алырга кирәк. Майданчыктарны, ял итү урыннары элементларын төзү һәм төзекләндөрү билгеләнгән таләпләргә туры китереп башкарылырга тиеш.

121. Участок территориясенә зурлыгы мөмкинлек бирсә, участок чикләрендә этләр йөртү өчен майданчык урнаштырылырга мөмкин.

122. Йортларның подъездлары каршындагы майданчыктар, юл йөрү һәм жәяүлеләр өчен юллар каты өслекле булырга тиеш. Каты өслекләрен урнаштырганда кар һәм яңгыр суларын ирекле агу мөмкинлегенә каралырга тиеш.

123. Торак йортларга төзелгән жәмәгать корылмалары йортның торак өлешеннән изоляцияләнгән керү юлларына ия булырга тиеш, шул ук вакытта персоналның автотранспортын кую ишегалды территориясеннән читтә булырга тиеш.

124. Торак йортның тәрәзәләре һәм фатирларга керү урыннары урнашкан ишегалды ягынан жәмәгать билгеләнешендәге биналар өчен материалларны, продукцияне урнаштыру рөхсәт ителми. Тәрәзәләре булмаган торак йортларның, жир асты тоннельләреннән яки ябык дебаркадерлардан, юллар ягынан йөкләнешне башкарырга кирәк.

125. Квартал эчендәге территорияләрдә транспорт чараларын урнаштыру кешеләрнең, шулай ук урып-жыю һәм махсус техниканың тоткарлыксыз хәрәкәтен тәэмин итәргә тиеш.

Шәхси торак төзелеше территорияләрен җыештыру

126. Торак йортлар хужалары көн саен жир участогын (шул исәптән кардан) һәм аның территориясен җыештыралар.

127. Шәхси торак төзелеше территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

127.1. карны этеп чыгарырга, чүп ташларга, шлак ташларга, йорт биләмәләре территориясенә сыек көнкүреш калдыкларын агызырга;

127.2. Ишегалды һәм аның янәшәсендәге территориядән чистартылган кар һәм бозны юлларның һәм юл йөрү юлларының юл өлешенә күчерергә.

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

128. Яңа төзекләндерү элементлары билгеләнгән төр типтә килештерелгән проект (паспорт) нигезендә һәм аның нигезендә тулысынча урнаштырыла:

- аерым торучы күрсәткечләр;

- тышкы мәгълүмат чаралары;

- мобиль һәм вертикаль яшелләндерү, су җайланмалары, типлаштырылган муниципаль җиһазлар, коммуналь-көнкүреш җиһазлары рәвешендәге кече архитектура формалары;

- капитал булмаган объектлар, шул исәптән индивидуаль башкаруда сезонлы объектлар һәм стационар булмаган сәүдә объектлары;

- биналарның, корылмаларның, шул исәптән, аерым витриналардан һәм керү төркемнәреннән тыш, архитектур яктырту;

- фасадларның төсләр чишелеше, шул исәптән декоратив-сәнгати бизәлеш рәвешендә;

- гомуми файдаланудагы, чикләнгән файдаланудагы территорияләргә комплекслы төзекләндерү;

- кондиционерларның тышкы блокларын комплекслы урнаштыру.

мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект (паспорт) мәдәни мирас объектларын саклап калу, алардан файдалану, аларны популярлаштыру һәм дәүләт саклавы өлкәсендәге вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Озын яисә даими файдаланудагы территорияне төзекләндерүнең стационар элементлары аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен ныгытылырга тиеш.

Төзекләндерү элементларында мәгълүмат Россия Федерациясә дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы законнар таләпләрен үтәгән килеш урнаштырылырга тиеш.

Ике яки аннан да күбрәк тел кулланган очракта, текстлар эчтәлек һәм техник бизәлеш буенча тиндәш булырга, тикшерелергә тиеш.

129. Төзекләндерү элементларының эчтәлеген, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзекләндерү элементлары хужалары гамәлгә ашыра.

Яшелләндерү

130. Яшел утыртмалар территорияне төзекләндерүнең мәҗбүри элементы булып тора.

Төзекләндерү эшләрен башкарганда гамәлдәге яшел утыртмаларны мөмкин кадәр күбрәк саклап калырга кирәк.

131. Авыл җирлеге территориясендә яшелләндерүнең ике төре кулланылырга мөмкин: стационар яшелләндерү - туфракка утырту һәм мобиль

урыннарға үсемлекләрне махсус күчмә савытларға (контейнерлар, вазоннар һ.б.) утырту.

Стационар һәм мобиль яшелләндерүне рельефның табиғый һәм ясалма элементларында, түбәләрендә (түбә яшелләндерү), фасадаларында (вертикаль яшелләндерү) архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, бакчалар, чәчәк түтәлләре, куаклар һәм агачлар булган майданчыклар) төзү өчен файдаланалар.

132. Яшелләндерү объектларын карап тоту - ул яшел үсентеләрне һәм яшелләндерелгән территорияләрне төзекләндерү элементлары белән карау, зур булмаган деформацияләрне һәм күләмле корылмаларның конструктив элементларына зыян китерү, шулай ук жәйге һәм кышкы вакытта күчмә кече формаларны жыештыру.

133. яшелләндерү объектларында эшләр башкаруга таләпләр:

133.1. яшелләндерү объектлары янындагы төзелеш майданнарын оештырганда проектта билгеләнгән яшел үсентеләрнең бөтенлеген саклау буенча чаралар күрергә кирәк, агач кәүсәләрен саклау, куакларның сабакларын бәйләү, куакларның яраларын бәйләү, юл янында урнашкан туфрак кишәрлекләренә гравий салу юлы белән туфракны тыгызлауны кисәтү максатыннан чыгып саклана.;

133.2. Территорияне вертикаль планлаштыру, жир асты коммуникацияләрен салу, юлларны, машина юлларын һәм тротуарларны төзекләндерү яшелләндерү алдыннан тәмамланырга тиеш;

133.3. туфрак катламын бозу белән бәйләү ремонт, төзелеш һәм башка эшләр башкаруда туфракның уңдырышлы катламын алырга һәм сакларга кирәк. Югарыда күрсәтелгән эшләрне башкарудан соң бозылган жир кишәрлекләрен һәм утыртмаларны торгызырга кирәк. Яңадан торгызу, эшләрне житештерү проектында каралырга тиеш;

133.4. Яфрак һәм үләнне билгеләнгән тәртиптә туплау яисә юкка чыгару;

133.5. Биекlege 0,5 м дан артмаган декоратив киртәләр рәвешендә яшелләндерү объекттын саклау элементларын урнаштыру яки транспорт чаралары узарга комачаулаучы 0,5 м биеклектәге баганалар урнаштыру.

134. Яшел утыртмаларның хуҗалары:

134.1. Яшел утыртмаларны саклауны һәм квалификацияле карауны тәэмин итәләр;

134.2. елның жәй көннәрендә коры көннәрдә газоннар, чәчәк түтәлләре, агач һәм куакларга су сибүне тәэмин итә;

134.3. газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәэмин итәләр;

134.4. Агачларны һәм куакларны утырту, шулай ук юллар, майданчыклар, газоннар чөптәрдән планлаштыруны билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча гына үзгәртәләр;

134.5. яшелләндерү объектларында сулыклар булса, аларны чиста тоталар һәм кимендә 10 елга бер тапкыр чистарталар.

135. Яшелләндерелгән территорияләрдә түбәндәгеләр рәхсәт ителми:

135.1. Төзелешләр, аларның эшләвен һәм хезмәт күрсәтүен тәэмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш, урнаштырырга;

135.2. Үз белдеге белән агач һәм куакларны утыртырга, газоннарны һәм чәчәкләрне юкка чыгарырга;

135.3. бакчалар, скверлар, мемориаль зоналар газоннарында, гомуми кулланылыштагы яшелләндерү объектлары булган бульварларда ял итү һәм уеннар өчен хәрәкәт итәргә, урнашырга;

135.4. яшелләндерү объектларында, моның өчен махсус билгеләнгән урыннардан тыш, чаңгы һәм чаналарда шуу;

135.5. Агачларга һәм башка яшел утыртмаларга гамак, таган, турник, киптерү өчен бау тагарга, агачларга тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын, күрсәткечләрне, афишаларны, игълан материалларны, агитация материалларын, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәэмин итү чараларын,

баганалардан, коймалардан, реклама калканнарыннан, электр чыбыкларыннан, лампалардан, чөнөчкеле коймалар элэргә һәм беркетергә;

135.6. Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын, күрсәткечләрне (бирелгән рөхсәттән, паспорттан башка), агитация материалларын, техник конструкцияләрне, юл хәрәкәте катнашучыларын мәгълүмати тәэмин итү чараларын урнаштырырга;

135.7. стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервисы объектларын билгеләргә, шул исәптән, ел вакытына бәйсез рәвештә, автостоянкалар һәм парковкалар урнаштырырга;

135.8. төзелеш һәм башка материаллар, калдыклар, чүп-чар, бозлавыкка каршы материаллар һәм башка зарарлы матдәләр, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычратылган кар, боз өю;

яшелчә бакчалары өчен казу эшләрэн башкарырга;

135.10. Йорт хайваннарын газоннарда һәм чөчөклөкләрдә йөртөргә;

135.11. Үсентеләргә кар элэгүне булдырмый торган махсус жайланмалардан башка ротор кар чистарту машиналарын куллану;

135.12. Яфракларны, үләнне, ботакларны яндырырга, шулай ук аларны лотокларга һәм башка суүткәргеч жайланмаларга кертөргә;

135.13. катнашманы һәм чүпне газоннарда ташларга;

135.14.учак ягарга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар уздырырга, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкөртү өчен башка жайланмалар куллануырга;

135.15 Сок, сумала чыгару өчен агачларны кисөргә, аларга башка механик зарарланулар ясарга;

135.16. житештерү һәм куллану калдыкларыннан, шул исәптән автомобиль покрышкаларыннан, территорияне төзөклөндөрү, авыл жирлеге территориясендә клумб оештыру өчен файдаланырга;

135.17. күпьяллык чөчөклөр билөгән жир кишөрлеклөрөннән карны чыгаруырга, шулай ук кардан суыкка чыдам үсемлеклөр утырту белән шөгыльлөнүче участокларны кардан ачарга;

135.18, санитария таләпләре югары булган урыннардан тыш, агач көүсәләрэн агартуырга (чүп контейнерларына, жәмәгать бәдрәфләрэнә һ.б.);

135.19 яшеллөндөрелгән территорияләрдә урнашкан скульптураларны, эскөмияләрне, коймаларны, урналарны, балалар һәм спорт жиһазларын бозарга;

135.21. Урман паркларының, паркларның, бакчаларның, бульварларның яшеллөндөрелгән территорияләрендә, әлеге территорияләрдә торгызу эшләрэн мәжбүри уздыру шарты белән кирәкле эшләрне башкару очраklarыннан тыш, транспорт чараларын урнаштыру;

135.22. транспорт чараларын, шул исәптән комплектланган (төзөк булмаган), яшеллөндөрелгән территорияләрдә дөвалау, балалар уку-укуыту һәм фәнни учреждениеләр, сәнәгать предприятиеләре, спорт комплекслары һәм торак кварталларда, ел фасылына карамастан, урнаштырырга.

Коймалар

136. Коймалар урнаштыру төзөклөндөрү өчен өстәмә элемент булып тора.

137. Коймалар бер-берсеннән аерыла:

1) билгеләү (декоратив, яклау, аларның ярашуы);

2) биеклегә (түбән - 1,0 м га кадәр, уртача - 1,1-1,7 м, югары - 1,8-3,0 м);

3) материалның төре (металл, тимер-бетон һ.б.);

4) күз карашы өчен ачыклык дәрәжәсе;

5) стационар дәрәжәсе (даими, вакытлыча, күчмә) һәм башка киртәләр.

Коймаларны проектлау аларның урнашу урыннарына һәм билгеләнешенә карап, гамәлдәге дөүлөт стандартлары, сертификациялөнгән эшлөнмөләр

каталогларына, индивидуаль проектлау проектларына карап башкарыла.

138. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен төзү әлеге территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарылырга тиеш.

Ижтимагый, торак, рекреацион билгеләнештәге территорияләрдә тимер-бетон коймаларны проектлау рәхсәт ителми.

Сәнәгать, махсус территорияләрне ачу декоратив тимер-бетон панельләрдән башкарылырга мөмкин.

Коймаларның урта һәм югары төрләрен проектлаганда жир асты корылмалары белән кисешү урыннарында ремонт яки төзелеш эшләре башкарырга мөмкинлек бирә торган коймалар конструкцияләре каралган.

Агачлар интенсив жәяүлеләр хәрәкәте зонасында яки төзелеш һәм реконструкция эшләре башкару зоналарында үскән очракта, яклауның башка төрләре булмаганда, 0,9 м һәм аннан да күбрәк, 0,8 м диаметрлы һәм аннан да күбрәк яшенә, агач токымнарына һәм башка характеристикаларга бәйле саклык киртәләрен күздә тотарга кирәк.

Жир өслеген ябу

139. Жир өслеген ябуны авыл жирлегә территориясендә имин һәм уңайлы хәрәкәт итү шартлары тәэмин итә, шулай ук барлыкка килгән авыл жирлегендә төзелешнең архитектур йөзен формалаштыра.

Төзекләндерү максатларында түбәндәге төр өслекләр билгеләнә:

1) каты (капиталь) өслекләр - монолит яисә жыелма өслекләр, шул исәптән асфальт-бетоннан, цементлы бетоннан, табиغый таштан башкарыла;

2) табиغый хәлдәге йомшак (капиталь булмаган) капламалар - табиغый яки ясалма материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранитлы чөчүлекләр, керамзит, резин) эшләнгән, коры катнашмалар, тыгызланган яки ныгытылган материаллар белән ныгытылган капламалар.;

3) газон капламалары - үлән катламын эзерләү һәм утыртуның махсус технологияләре буенча башкарыла торган капламалар;

4) катнаш өслекләр - өслекләрнең үрелмәләрен тәшкил итүче өслекләр (рәшәткә плитәсе яисә газон рәшәткәсе яисә йомшак өслек).

140. Каплау төрләрен сайлауны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә башкарырга кирәк:

1) каты - мөмкин булган йөкләнешләренә, сыйфатны һәм хәрәкәт составын, проектлау вакытына гамәлдә булган яңгынга каршы таләпләренә исәпкә алып;

2) йомшак - территорияләрнең аерым төрләрен (шул исәптән балалар, спорт майданчыкларын, этләренә йөртү өчен майданчыкларны, урамда йөрү юлларын) төзекләндергәндә аларның үзенчәлекләрен исәпкә алып;

3) газон һәм катнаш (иң экологик) күрсәткечләр.

Каты өслекнең каты төрләре коры халәттә коэффициенты белән - 0,6, юешлектә-0,4 коэффициенты белән өслеккә ия булырга тиеш.

Кафель, жәяүлеләр коммуникацияләре территориясендә, жир өсте һәм жир асты кичүләрендә, керү төркемнәре баскычларында һәм майданчыкларында ясалма һәм табиغый таштан ясалма яки изоляцияләнгән плитәләренә куллану рәхсәт ителми.

141. Кулланыла торган катламның колористик чишелеше формалаша торган мохитнең төсләр чишелешен исәпкә алынырга тиеш.

Баскычлар, пандуслар

142. Жәяүлеләр коммуникацияләренән 60тан артык промилле баскычлар урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка күпләп йери торган объектлар, инвалидлар һәм картлар йортлары, баскычлар урнашкан урыннарда төп жәяүлеләр коммуникацияләрендә 50дән артык промилле, ничшиксез, аларны пандус белән озатып барырга кирәк.

бордюр пандусының авышлыгы 1:12 кабул ителә.

Баскычларның беренче баскычларын төшкәндә һәм күтәрелгәндә, ачык төстөгә капма-каршы төстөгә сызыклар белән аерып күрсәтергә кирәк.

Бер марш чикләрендә тышкы баскычларның барлык баскычлары да баскычларның киңлегенә һәм биеклегенә буенча бертөрле итеп билгеләнә.

Киртәләү пандусы булмаган очракта 75 мм биеклектөгә киртәләү бортигын күздә тотарга кирәк.

Пандусның башында һәм ахырында юлның горизонталь участкалары әйләнә-тирәдәгә өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Баскычның яки пандусның ике ягы буенча 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы кисештәгә тоткычлар каралган.

Мәйданчыклар

143. Авыл жирлегенә территориясендә түбәндәгә мәйданчыклар урнашкан: балаларның уеннары, өлкәннәрнең ялы, спорт белән шөгыльләнү, чүп-чар жыю чарасын урнаштыру, этләрне йөртү, автомобильләр кую урыннары.

Төркәлгән мәдәни мирас ядкарьләренең һәм махсус сакланылучы табигать территорияләренең саклау зоналары чикләрендә мәйданчыклар урнаштыру истәлекләренә саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау вәкаләтле органнары белән килештерергә тәкъдим ителә.

Йорт тирәсендәгә территорияләр, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт мәйданчыклары белән тәэмин ителергә тиеш. Мәйданчыклар төзек һәм жәрәхәтләнү куркынычсыз инвентарь белән тәэмин ителергә тиеш.

Балалар мәйданчыклары

144. Балалар мәйданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым мәйданчыклар рәвешендә яисә яшь төре буенча зоналаштырылган комплекслы уен мәйданчыклары буларак оештырыла.

Балалар мәйданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең йомшак төрләре, мәйданчыкның газон белән тоташу элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмия һәм урналар, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм жәмәгать биналары тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәгә балалар мәйданчыклары чикләренә кадәр ераклык - 10 метрдан, кече һәм урта мәктәп яшендәгә балалар мәйданчыклары - 20 метрдан кимрәк, комплекслы уен мәйданчыклары 40 метрдан да ким булмаса, спорт-уен комплекслары - 100 метрдан да ким булмаса тиеш.

Балалар уен мәйданчыклары контейнер мәйданчыкларыннан кимендә 20 метр ераклыкта урнашырга тиеш.

145. Балалар мәйданчыклары түбәндәгеләргә ия булырга тиеш:

145.1. жәйге чорда тигезсезлекләр ком сибелгән өслек планировкасы булырга;

145.2. даими рәвештә себерелергә һәм иртәнге вакытта чылатылырга;

145.3. буялырга, мәйданчыкта коймаларның һәм корылмаларның буялуын елга кимендә бер мәртәбә башкарырга, ә ремонтлауны - кирәк булган саен;

145.4.Транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, машина юлларыннан, борылыш мәйданчыкларыннан, стоянкалардан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру өчен мәйданчыклардан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлы саклау

участокларыннан изоляцияләнергә.

Травматизмны булдырмас өчен, майданчык территориясендә чыккан тамырлар яки түбән ботаклар, жир өслегендә урнашкан иске, киселгән жиһаз калдыклары (стойкалар, фундаментлар) булу рәхсәт ителми (кагыйдә буларак, турникларда һәм атынгычларда).

Янындагы территорияләрне реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясендә эшләр алып бару һәм төзелеш материалларын туплау рәхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

Яктырту жайланмаларын 2,5 м дан да ким булмаган биеклектә урнаштыру рәхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру норматив куркынычсызлык параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

146. Балалар майданчыкларын карап тоткан өчен җаваплылык һәм аларда куркынычсызлыкны тәэмин итү аларны эксплуатацияләүче затларга йөкләнә.

Спорт майданчыклары

147. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре физкультура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең йомшак яисә газон төрләре (жәйге чорда), спорт жиһазлары.

Спорт майданчыклары яшелләндерелә һәм сетка койма белән әйләндереп алына. Яшеллек майданчык периметры буйлап урнаштырыла, вертикаль яшелләндерү кулланырга мөмкин. Койманың биеклегә 2,5-3 м, майданчыкларның бер-берсенә терәлгән урыннарында биеклегә 1,2 м.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмакларында) рекреацияләр составында урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендәге спорт жиһазлары завод тарафыннан җитештерелгән, шулай ук махсус эшкәртелгән өслектәге бүрәнәләрдән һәм борыслардан эшләнгән булырга мөмкин.

Урнаштырганда сертификацияләнгән жиһазлар каталогларына таянып эш итәргә кирәк.

Ял итү майданчыклары

148. Торак төзелеше территориясендә өлкән яшьтәге халыкның ял итү һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыкларын оештыру мөмкин. Торак йортлар тәрәзәләреннән алып тын ял итү майданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмаса тиеш, шау-шулы өстәл уеннары майданчыклары - 25 метрдан да ким булмаса тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге гадәттә түбәндәгеләргә үз эченә ала: каты өслек төрләре, майдан өслеген газон белән бәйләү элементлары, яшелләндерү, ял өчен эскәмияләр һәм өстәлләр, чүп савытлары (кимендә һәр скамьяның бер өлешендә), яктырту жиһазлары.

Майданчыкны каплау плитка куәте рәвешендә проектларга киңәш ителә. Ял майданчыкларын һәм балалар майданчыкларын берләштергәндә, балалар уеннары зонасында өслекнең каты төрләрен урнаштырырга киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә чирәмдәге ял майданчыклары оештырылырга мөмкин.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

149. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

149.1. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан каралган булырга тиеш.

Гамәлдәге такталардан һәм режимлы табличкалардан тыш, тышкы мәгълүмат чаралары вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә һәм аның белән тулысынча яраштырып урнаштырыла һәм файдаланыла.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары хужалары аларны тиешенчә тээмин итә, тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары урнаштыру урыннарын ремонтлау һәм жыештыруны үз вакытында житештерә.

Реклама яки мәгълүмати хәбәрләр урнаштырмыйча тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырын зарарлау, шулай ук тышкы реклама чараларын һәм полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән мәгълүматны ябыштыру рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмат конструкциясе хужасы территорияне төзекләндерү һәм (яки) фасадның тышкы кыяфәтен монтаждан соң (демонтаждан) өч тәүлек дәвамында торгыза.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларда фундамент блогы булганда, фундамент блогы белән бергә демонтацияләнергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын беркеткәндә объектлар корылмаларына зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылығын киметү рөхсәт ителми.

149.2. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төрләрдә булырга мөмкин:

- стена конструкциясе;
- декоратив панно;
- консол конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- учреждение тактасы;
- режимлы табличка;
- модульле конструкция;
- калкан конструкциясе;
- флаглар композициясе;
- Махсулаштырылган конструкция.

149.3. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр.

149.3.1. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният ядкарьләре) турында Россия Федерациясе законнары таләпләре, аларны саклау һәм куллану таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.

149.3.2. Тышкы мәгълүмат чаралары типовой һәм индивидуаль башкаруда урнаштырылырга мөмкин.

149.3.3. Тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру рөхсәт ителми:

1) күпфатирлы торак йортлар фасадларында:

- торак биналар чикләрендә, беренче һәм икенче катлар арасында урнашкан конструкцияләрдән тыш, торак булмаган бина биләгән урында;

- торак йортның үз чикләреннән иң күбе 1,5 метрдан артмаган һәм мәгълүмат конструкциясен урнаштыручы зат били торган габаритларында урнашкан торак булмаган биналарның чикләреннән тыш, беренче һәм икенче катлар арасында урнашкан конструкцияләрдән тыш, торак булмаган бина биләгән урында;

- әлеге кагыйдәләрдә каралган очраклардан тыш, тәрәзә һәм ишек

уемнарының, шулай ук витраж һәм витриналарның, шул исәптән төзелгән-кушып төзелгән биналарның тулысынча яисә өлешчә ябылуы рәвешендә;

- киртәләүче конструкцияләрдә, балконнарда, әгәр дә керү төркеменең проект тәкъдиме белән каралмаган булса;

- бер керү юлы булганда, бер конструкциядән артыграк;

2) торак булмаган билгеләнештәге биналар фасадларында:

- биш каттан артык биеклектәге биналарда вертикаль консоль конструкцияләр;

- әлеге кагыйдәләрдә каралган очраклардан тыш, икенче кат тәрәзәләренең аскы дәрәжәсеннән югарырак;

3) керү төркемнәренең фризларында, козырекларында:

- бер керү юлы булганда, бер конструкциядән артыграк;

- бер керү урыны булган керү төркеме фризында урнаштырыла торган яктылык тартмалары, фон конструкцияләре рәвешендә;

- фон конструкцияләрен, ут тартмаларын, динамик конструкцияләрне, витрина һәм консоль конструкцияләрне, декоратив панноларны исәпкә алмаганда;

- жемелдәвек яктылыктан файдаланып;

- архитектур фон белән ярашмый торган капма-каршы һәм төсләргә бай контраста;

4) мондый объект проектында каралмаган административ-офис, сәүдә, мәдәни-күңел ачу, гомуми майданы 400 кв.м булган спорт объектларында;

5) индивидуаль яисә күпфатирлы торак йортлар территориясендә аерым торучы конструкцияләр рәвешендә;

6) витриналар, тәрәзәләр, арка, архитектура детальләре һәм декоратив-сәнгати бизәлеш, биналарда суперграфика, әлеге кагыйдәләрдә каралган очраклардан тыш;

7) фасадның архитектура үзенчәлекләрен исәпкә алмыйча. Биналар фасадларында тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру вариантлары әлеге кагыйдәләргә кушымта белән билгеләнә;

8) эркерларда, колонналарда, пилястраларда, балконнарда;

9) мемориаль такталардан 2,0 м ераклыкта;

10) адреслы атрибутиканы капмый торган (урам исемнәре һәм йорт номерлары күрсәткечләре);

11) 2 каттан артык биеклектәге биналарның аулак урыннарында;

12) декоратив паннодан, модульле конструкцияләрдән, шулай ук банк операцияләрен гамәлгә ашыручы оешмалар өчен автозаправка станцияләрендә күләм-киңлек композицияләре рәвешендәге конструкцияләрдән тыш, алмаш мәгълүмат белән;

13) мәгълүматның гомуми майданының 10% тан артыгын «Кулланучылар хокукларын яклау турында» Федераль законның 9 статьясы нигезендә мәжбүри булмаган мәгълүматка (фирма исеме (исеме), аның урнашкан урыны (адресы) һәм аның эш режимы турында мәгълүмат), ә атап әйткәндә, товарларның һәм хезмәт күрсәтүләренең юнәлешләрен, аренда турындагы мәгълүматны, биналарны сатуны, модульле конструкцияләр, шулай ук калкан һәм витрин конструкцияләр рәвешендәге вывескаларны күрсәтеп;

14) текстлы мәгълүматтан башка сурәتلәр генә булган;

15) фасадның архитектур фоны белән төсләре буенча туры килмәүчеләр;

16) яктыртуның ачык ысулын кулланып;

17) флаглы композицияләрдән тыш, тукума материаллары эзерләүдә, шулай ук 6,0 м озынлыктагы яктылык тартмалары рәвешендәге эзер конструкцияләр кулланып;

18) мәгълүмат конструкциясенең бер төрен кулланып, мәгълүматны кабатлаучы, моңа түбәндәгеләр керми:

- Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт

телләре турындагы законнар таләпләрен үтәү нигезендә башкарылган мәгълүмат;

- берничә урам киселешендә яисә ике урам арасындагы территориядә урнашкан бинаның һәр фасадында урнаштырылган мәгълүмат;

- автозаправка станцияләре фасадында урнаштырыла торган мәгълүмат;

19) кабартылган конструкцияләр, штендерлар рәвешендә;

20) түбәнең (парапетның, фризның) өске тамгасыннан югарырак төзелгән-кушып төзелгән биналарның (тамбурларны да кертеп);

21) жемелдәп торучы яктылыктан файдаланып;

22) телефон номерлары, сайтлар, электрон почта адреслары күрсәтелгән.

149.3.4. Бинаның фасады үзгәргәндә тышкы мәгълүмат чаралары түбәндәге очракларда күрсәтелергә тиеш:

- фасадның тышкы кыяфәтен үзгәртү белән бәйле бинаның катларын арттыру;

- фасадның тышкы үзгәрешләренә бәйле катның биеклеген арттыру яисә киметү;

- фасадның суперграфикны күздә тоткан төсләр чишелеше үзгәрүе;

- фасадта проем габаритларын арттыру;

- төзелеш мәйданын арттыру, төзелгән-кушып төзелгән объектларны (капиталь, капитал булмаган объектларны) оештыру;

- фасадның архитектур үзенчәлекләрен үзгәртү, шул исәптән архитектура детальләрен урнаштыру, декоратив-сәнгати бизәлеш, керү төркемнәрендәге козырекларны урнаштыру.

149.4. Тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының аерым төрләренә таләпләр.

149.4.1. Дивар конструкциясе - диварларның тышкы өслегендә, фризлар, козыреклар, фронтоннар биналарында, керү яки тәрәзә (витриналар) өстендәге стационар булмаган сәүдә объектларында, диварлар өслегеннән 0,2 м ераклыгында, фонсыз конструкция рәвешендә, беркетү элементларыннан торган яктылык тартмасы рәвешендә, текстлы мәгълүмат элементлары, декоратив элементлар һәм (яисә) билгеләр булган мәгълүмати кыр яки стена өслегенә турыдан-туры төшерелгән сурәتلәр булган мәгълүмат рәвешендә урнаштырыла торган мәгълүмат конструкциясе.

Дивар конструкцияләрен урнаштыру рәхсәт ителми:

1) бинаның катлары тәрәзәләре арасында, стационар булмаган сәүдә объекты арасында 2/3 артык биеклектә;

2) бинаның катлары тәрәзәләре, стационар булмаган сәүдә объекты арасында арка тәрәзәләре 1/2 артык биеклектә;

3) текстлы мәгълүматның биеклегенә фриз биеклегеннән 2/3 артык (шул исәптән төзелгән-кушып төзелгән биналар);

4) бер катлы биналарда (шул исәптән төзелгән-кушып төзелгән биналарда) фризның биеклегенә яисә биеклегенә, керү төркемнәре, ут тартмалары, фризда урнаштырыла торган фонлы конструкцияләр рәвешендәге стационар булмаган сәүдә объектлары;

5) бинаның фронтон биеклегеннән 1/2 артык биеклегенә, стационар булмаган сәүдә объекты;

6) козырегында 0,5 м биеклектә;

7) фасад озынлыгынан 70%тан артык озынлыкта

8) 0,5 м биеклектәге беренче кат чикләрендә, проемнар һәм биеклек арасында 1,5 м дан артык, почмак участокларында 50% тан артык стена озынлыгы;

9) конструкциянең әлеге кагыйдәләре белән билгеләнгән озынлыгының 50% тан артырагы озынлыкта башка телләрдә мәгълүмат кулланганда.;

10) төрле телләрдә язуларның тиңдәшсез зурлыкларын һәм шрифтларын кулланып;

11) беренче, цоколь яки подвал катларының тышкы диварлары өслегендә

урнаштырганда, жир дәрәжәсеннән 0,6 м га кадәр түбәнрәк;

12) проемнар булган очракта, тоташ пыяла, фриз, фронтон булмаган очракта икенче каттан югарырак, моңа конструкцияне урнаштыру күздә тотыла торган тәрәзә уемының биеклегенә ике биеклектән арткан очрактар керми;

13) икенче каттан югарырак тоташ пыялалауда урнашканда бер конструкция күләмендә;

14) биналарның төп һәм ян фасадларында фонлы конструкцияләр һәм яктылык тартмалары, урамга чыга торган стационар булмаган сәүдә объектлары (бу урамнарның алгы төзелешен формалаштыручы) рәвешендә;

15) әлеге кагыйдәләрдә каралган очрактардан тыш, бер-берсе өстендәге фонлы конструкцияләр һәм яктылык тартмалары рәвешендә;

16) өслеге бинаның параллель булмаган стенасы, стационар булмаган сәүдә объекты, керү төркеме, козыреклары урнашкан фризда фон конструкцияләре һәм яктылык тартмалары рәвешендә;

17) бинада фонлы конструкцияләр фоны төсен, фриз төсеннән аерылып торган стационар булмаган сәүдә объектларын кулланып;

18) беренче каттагы яисә беренче каттагы проемнар арасында урнашканда фон конструкцияләре һәм яктылык тартмалары рәвешендә;

алмаштырылган мәгълүмат белән;

20) бинаның фасадларында стенага турыдан-туры ясалган сурәт белән, алар дивар конструкцияләренә башка төрләрән куллануны күздә тотып;

21) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулыннан файдаланып;

22) фронтонда, өске каттагы фризда конструкцияне рөхсәт (киләштерү) нигезендә билгеләнгән, конструкцияне урнаштыру урыны өстендә урнаштырылган түбә конструкциясе булганда, аның гамәлдә булу срогы тәмамланган, моңа бердәм мәгълүмати эчтәлекле түбә конструкциясе белән берләштерелгән түбә конструкциясеннән тыш (бер эшчәнлек турында гомуми мәгълүмат);

23) мәдәни мирас объектларында 0,5 метрдан артык биеклектә;

24) бинаның стенасы яссылыгын, карниз дәрәжәсеннән алып скат түбә очына кадәр 3,0 м дан да ким булмаган биеклектә стационар булмаган сәүдә объекты биеклегеннән югарырак;

25) бер конструкция күләмендә түбә яссылыгын бинаның диварыннан, стационар булмаган сәүдә объектлардан аеручы карниз дәрәжәсеннән югарырак;

26) вертикаль тәртиптә:

- бинада биш каттан түбән урнашканда;

- яктылык тартмалары һәм фон конструкцияләре рәвешендә;

- бинада бердән артык;

- киңлегенә 3 метрдан да ким булмаган киңлектә;

- биеклегенә 3 м дан да кимрәк;

ике һәм аннан да күбрәк багана;

- түбә конструкциясе булганда;

- гомуми исемен чагылдырмый торган бина, корылма;

27) бинаның, корылмаларның, шул исәптән капитал булмаган, гомуми майданы 400,0 кв.м. фасады (фриз, фронтон) төгәлләнгәндә бердән артык (бер катлы биналардан гайре, бинаның, корылмаларның гомуми исемен чагылдырмый;

28) цоколь һәм подвал катының тышкы диварлары чикләрендә 0,3 м дан артык биеклектә.

149.5.2. Декоратив панно - гомуми майданы 1500 кв. метрдан артык булган сәүдә-офис, мәдәни-күңел ачу, житештерү, склад һәм спорт билгеләнешендәге аерым торучы объектлар фасадында гына урнаштырылган мәгълүмати конструкция.

Әлеге конструкциянең мәгълүмати кыры ныклы яки тукума нигезендә башкарылырга тиеш, мәгълүмати кыр һәм каркасның тоташу урыннары яшерелергә һәм декоратив бизәлгән кырыйларга (шул исәптән багет, сәнгать декоры

элементларына) ия булырга тиеш.

Декоратив панноларны урнаштыру рөхсәт ителми:

- 1) беренче каттан түбәнрәк;
- 2) үткәрелә торган чаралар турында мәгълүмат урнаштыру өчен билгеләнгән тарихи территорияләр чикләрендә, аерым торучы мәдәни-күчел ачу, спорт билгеләнешендәге объектлар фасадларында урнаштырыла торган конструкцияләрдән тыш;
- 3) витриналардан гайре, ишек һәм тәрәзә уемнары арасында;
- 4) эчке яктылыксыз баннер тукыма кулланып;
- 5) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулыннан файдаланып;
- 6) тарихи территорияләр чикләрендәге биналар фасадында жир кишәрлеге чикләрендә аерым торучы калкан конструкцияләре яисә мондый конструкцияләр урнаштыру мөмкинлеге булганда.

149.4.3. Консоль конструкция - бинаның фасады яссылыгына туры почмак белән куелган мәгълүмати конструкция, стационар булмаган сәүдә объекты локальләштерелгән, почмак кишәрлекләрдә, кече конструкцияләр рәвешендәге диварның композицион тышкы өслеге буенча.

Консоль конструкцияләрен урнаштыру рөхсәт ителми:

- 1) биеклеген һәм озынлыгы 1,0 м дан артыграк;
- 3) фасад өстеннән 0,2 м дан артык ераклыкта;
- 4) бер-берсеннән 10 м ераклыкта;
- 5) фасад читеннән 0,2 м ераклыкта һәм конструкциянең аскы кырыена кадәр жир дәрәжәсеннән 2,5 м дан кимрәк булса;
- 6) турыдан-туры бинага керү урыннарында;
- 7) тарихи территорияләр чикләрендә урамга чыга торган (бу урамнарны төзүнең алгы сызыгын төзи торган) биналарның фасадларында;
- 8) мәдәни мирас объектларында, 1959 елга кадәр төзелеш датасы булган тарихи биналарда металлодекор кулланмыйча;
- 9) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулын кулланып, банк операцияләрен гамәлгә ашыручы оешмалар өчен консоль конструкцияләрдән тыш.

149.4.4. Түбә конструкциясе - элгә бинаның гомуми мәйданының 100% ын алып торган оешма тарафыннан яссы түбәнең (парапетның) югары тамгасыннан яисә бинаның скат түбәсенең, стационар булмаган сәүдә объектынның югары ноктасыннан (очы) тулысынча югарырак булган яктылык хәрәфләре һәм символлары (логотиплар, саннар, билгеләр, нәфис элементлар) рәвешендә күләмле мәгълүмати конструкция:

Түбә конструкцияләрен урнаштыру рөхсәт ителми:

- 1) текстлы мәгълүматның биеклеген:
  - бер катлы биналар, стационар булмаган сәүдә объектлары өчен - 0,5 метрдан артык;
  - 2,0 м дан артык - 2-5 катлы биналар өчен;
  - 2,5 м дан артык - 6-9 катлы биналар өчен;
  - 10-15 катлы биналар өчен 3,0 м дан артык;
  - 4,0 метрдан артык - 16 һәм аннан да күбрәк катлы биналар өчен;
  - биеклек буенча чикләүләрсез - төзелеш мәйданы 15 мең кв. метрдан артык булган эре сәүдә үзәкләре биналары өчен;
- 2) озынлыгы:
  - алар урнаштырылган фасадның туры төгәлләнү озынлыгының 1/2 өлешеннән күбрәгә;
  - фасадның (парапетның)соңгы өлешенең биеклеген алыштырып бетергән вакытта 2/3 озынлыкта;
- 3) күпфатирлы торак йортларда;
- 4) Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы законнар таләпләре нигезендә башкарылган мәгълүматны

кабатлый торган конструкцияләрдән тыш, бинада, стационар булмаган сәүдә объектында бердән артык;

5) әлеге бинада гамәле тәмамланмаган рөхсәт нигезендә билгеләнгән рөхсәт булганда, реклама конструкциясе түбә җайланмасы рәвешендә;

6) әлеге бинада рөхсәткә (килештерүгә) ярашлы рәвештә билгеләнгән булса, аның гамәлдә булу срогы вертикаль тәртиптә көйләнгән конструкция, фронтоңда, югары каттагы фризында, түбә конструкциясе белән бердәм мәгълүмати эчтәлек белән берләштерелгән дивар конструкциядән тыш (бер эшчәнлек турында гомуми мәгълүмат);

7) алмаштырылган мәгълүмат белән;

8) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулыннан файдаланып;

9) текстлы мәгълүматның биеклегә $1/3$ тән артык өстәмә символларның (логотипларның, саннарның, билгеләрнең, сәнгать элементларының) биеклегә.

149.4.5. Витрина конструкциясе - бинада урнашкан фонлы конструкция яки яктылык тартмасы рәвешендәгә мәгълүмат конструкциясе, витринаның эчке ягынан стационар булмаган сәүдә объекты, тәрәзә уемы, ул каркастан, декоратив бизәлешле кранлы мәгълүмат кырыннан, тәрәзә уемы майданынан $1/4$ артык булмаган эленгән элементлардан тора (витринаның биеклегә буенча витринаны ябыштыру күләменең яртысы һәм озынлыгы буенча витрина ябыштыру күләменең яртысын).

Витрина конструкцияләрен урнаштыру рөхсәт ителми:

1) майданы 2,0 кв. м дан кимрәк булган тәрәзә уемында;

2) витринаның пыялалануынан алып витрина конструкциясенә кадәр ераклыкта бина ягынан 0,15 м дан да кимрәк;

4) витрина пыяласы өслегенең бизәкләре һәм декоратив пленкалары рәвешендә;

5) яктылык тартмалары витринасына пыяла кую юлы белән;

6) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулыннан файдаланып;

7) витрин конструкцияләр арасында 1,5 м дан кимрәк ераклыкта.

149.4.6. Учреждение тактасы, режимлы табличка - кулланучылар игътибарына җиткерү өчен билгеләнгән мәгълүмат конструкцияләре, аны күрсәтү «Кулланучылар хокукларын яклау турында» Федераль законның 9 статьясы нигезендә, оештыру-хокукый рәвешенә бәйсез рәвештә оешманың фирма исеме (исеме), шәхси эшкуар, аларның урнашкан урыны (адресы) һәм эш режимы турында, стационар булмаган сәүдә объекты яки киртә, керү урыннарыннан уң һәм (яисә) сул яктан йә керү төркемнәргә ябыштырылган урыннардан белешмә (режимлы табличка) турында мәжбүри булган мәгълүмат конструкцияләре.

Учреждение тактасында урнаштырыла торган мәгълүмат кулланучыларга Татарстан Республикасының ике дөүләт телендә дә җиткерелергә тиеш.

Учреждение тактасын, режим тактасын урнаштыру рөхсәт ителми:

1) 0,6 м озынлыгында һәм биеклегә 0,8 м дан артык (гамәлгә куелган такта);

2) 0,4 м озынлыгында һәм биеклегә 0,6 м дан артык (режимлы табличка);

3) 0,6 м озынлыгында һәм 0,4 м дан артык биеклектә (трафарет мөһере ясау ысулы белән керү төркемнәрен пыялалауда урнаштырыла торган режимлы табличка);

4) оештыру-хокукый рәвешенә бәйсез рәвештә бер оешма өчен икедән артык, бер бинада бер шәхси эшкуар, стационар булмаган сәүдә объекты, киртә;

5) конструкция әзерләнгән материал буенча тиндәшсез зурлыгы буенча аерылып торучылар;

6) трафарет мөһере ясау ысулы белән башкарылган керү төркемнәрен (ишекләре) пыялалауда бердән артык;

7) коймадагы вывескалардан тыш, яктырткычлар кулланып;

8) фонсыз конструкцияләр рәвешендә;

- 9) керу юлының бер ягыннан икедән артык;
- 10) чикләү секциясеннән читтә;
- 11) төзелеш, үтә күренмәле коймаларда, баскычлар, балконнар, лоджияләрдә;
- 12) жәмәгать туклануы стационар предприятиеләре каршындагы сезонлы кафеларның киртәләү конструкцияләрендә;
- 14) киртә тигезлегеннән югарырак;
- 15) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулын кулланып.

149.4.7. Модуль конструкция - оештыру-хокукый рәвешенә бәйсез рәвештә берничә оешма, индивидуаль эшкуарлар урнашкан очракта, бинада яки ул урнашкан жир кишәрлегендә урнашкан бинага яисә шундый бина урнашкан жир кишәрлегендә урнашкан модульләр рәвешендә берничә оешма урнашкан очракта яисә аңа парковка урыннары оештыру яки оештыру өчен бирелгән жир кишәрлеге белән чиктәш жирдә урнашкан модульләр рәвешендә урнаштырылган элмә такталарның бер төре.

Модуль конструкция түбәндәгеләр рәвешендә урнаштырылырга мөмкин:

- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- вывескалар, режим табличкасы, керу төркемнәрен пыялалауда башкарылган тактадан тыш;
- зур форматтагы күләм-киңлек композициясе.

Модульле конструкцияләргә әлеге пунктта каралган үзенчәлекләренә үтәгәндә мәгълүмат конструкциясенә тиешле төре өчен билгеләнгән таләпләр кагыла.

Модульле конструкцияләр урнаштыру рәхсәт ителми:

- 1) биеклегә 6,0 м дан артык һәм 2,0 м дан да кимрәк (консоль конструкция);
- 2) тарихи территорияләр чикләрендә урамга чыга торган (бу урамнарны төзүнең алгы сызыгын төзи торган) биналар фасадларында (консоль конструкция);
- 3) биш каттан артыграк биеклектәге биналарда (консоль конструкция);
- 4) күпфатирлы торак йортлар фасадларында, төзелгән-янкормалы биналардан (консоль конструкция) тыш;
- 5) мәдәни мирас объектларында, төзелеш датасы 1959 елга кадәр булган тарихи биналарда (консоль конструкция);
- 6) бер блока һәм бер бинада модуль элементларының мәгълүматын һәм яктырту ысулларын әзерләүнең төрле материалларын кулланып;
- 7) бер конструкциядә кимендә өч модульле элемент саны;
- 8) декоратив панно рәвешендәге модульле конструкция булганда консоль;
- 9) кронштейн рәвешендә модульле конструкция булса, декоратив панно рәвешендә;
- 10) бер корылма рәвешендәге бер бинада икедән артык блок;
- 11) биеклегә һәм озынлыгы 1,5 м дан артык (учреждение тактасы, режимлы табличка);
- 12) башкарыла торган стена озынлыгының 2/3 өлешеннән артыгы (учреждение тактасы, режимлы табличка);
- 13) керу юлының бер ягыннан күбрәк (учреждение тактасы, режимлы табличка).

149.4.8. конструкция - 6,0 кв.м. майданда эчке яки тышкы яктыртылган аерым мәгълүмати конструкция, биеклегә 4,0 м дан артмаган, ул фундаменттан, каркастан, декоратив элементлардан, мәгълүматтан тора.

Щитлы конструкцияләренә урнаштыру рәхсәт ителми:

- 1) оешманың, индивидуаль эшкуарның бинасы һәм урнашкан урыны, шулай ук аны эксплуатацияләү яисә парковка урыннарын оештыру өчен бирелгән жир кишәрлеге булган милекчесенә, хужасына, кулланучыга караган жир кишәрлеге чикләрендә;

2) фундаментны декоратив бизэлешеннән башка күмеп китүнең техник мөмкинлеге булмаган очрақларда;

3) бер жир кишәрлеге чикләрендә, гамәлдәге төзелеш, янғын һәм санитария нормаларын һәм кагыйдәләрен исәпкә алып башкарылган территорияне төзекләндерү буенча проект карары белән нигезләмичә, бер жир кишәрлеге чикләрендә берәр аерым урнаштырылган мәгълүмат конструкциясе булганда;

4) мондый объект проектында каралмаган жир кишәрлеге чикләрендә бердән артыграк йә аерым торучы башка мәгълүмат конструкциясе булганда;

5) стационар булмаган сәүдә объекты, индивидуаль яисә күпфатирлы торак йорт белән шөгылләнүче жир кишәрлеге чикләрендә;

6) конструкция фундаментыннан бинаның нигезенә кадәр 6,0 м ераклыкта;

7) тротуарларда һәм жәяүлеләр өчен юллар, юл йөрү юлларында, машина кую һәм машина кую урыннары өчен билгеләнгән урыннарда;

8) яшел утыртмалар (агачлар, куаклар) урынына;

9) агач кәүсәләреннән 5,0 м ераклыкта фундаментка ия;

10) профнастил, тукыма материаллар әзерләгәндә файдаланып;

11) мәгълүмат конструкциясен декоратив-сәнгать бизэлешеннән башка;

12) гомуми файдаланудагы территориянең чикләрен билгеләүче кызыл сызыклы жир кишәрлеге чигеннән 6,0 м ераклыкта;

13) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулын кулланып.

149.4.9. Флаг композициясе - нигездән, бер яки берничә флагштоктан һәм йомшак тукымадан (мәгълүматтан) торган аерым торучы мәгълүмати конструкция.

Флаг композицияләрен урнаштыру рөхсәт ителми:

1) оешманың, индивидуаль эшкуарның бинасы һәм урнашкан урыны, шулай ук аны эксплуатацияләү яисә парковка урыннарын оештыру өчен бирелгән жир кишәрлеге булган милекчесенә, хужасына, кулланучыга караган жир кишәрлеге чикләрендә;

2) фундаментны декоратив бизэлешеннән башка күмеп китүнең техник мөмкинлеге булмаган очрақларда;

3) бер жир кишәрлеге чикләрендә, гамәлдәге төзелеш, янғын һәм санитария нормаларын һәм кагыйдәләрен исәпкә алып башкарылган территорияне төзекләндерү буенча проект карары белән нигезләмичә, бер жир кишәрлеге чикләрендә берәр аерым урнаштырылган мәгълүмат конструкциясе булганда;

4) мондый объект проектында каралмаган жир кишәрлеге чикләрендә бердән артыграк йә аерым торучы башка мәгълүмат конструкциясе булганда;

5) стационар булмаган сәүдә объекты, индивидуаль яисә күпфатирлы торак йорт белән шөгылләнүче жир кишәрлеге чикләрендә;

6) конструкция фундаментыннан бинаның нигезенә кадәр 6,0 м ераклыкта;

7) тротуарларда һәм жәяүлеләр өчен юллар, юл йөрү юлларында, машина кую һәм машина кую урыннары өчен билгеләнгән урыннарда;

8) яшел утыртмалар (агачлар, куаклар) урынына;

9) агач кәүсәләреннән 5,0 м ераклыкта фундаментка ия;

10) киңлеге буенча флагштоklar арасынан зуррак булган мәгълүмати кыр габаритлары белән.

149.4.10. Махсулаштырылган конструкция - халыкны яклау һәм куркынычсызлыкны тәэмин итү өлкәсендә социаль әһәмияткә ия мәгълүмат турында халыкка хәбәр итү өчен билгеләнгән аерым мәгълүмати конструкция, шулай ук фундаменттан, каркастан, нейтраль чәчәкләр материалы белән уратып алынган спорт-массакуләм чаралар турында мәгълүмат кыры, электрон экран рәвешендәге мәгълүмат кыры, ул эре сәүдә һәм спорт-, мәдәни-күңел ачу комплексларының жир кишәрлекләре майданы 3 гектардан артык булган жир участокларында урнашкан видеосурәтләрне күрсәтергә мөмкинлек бирә.

Махсулаштырылган конструкцияләрне урнаштыру рөхсәт ителми:

1) оешманың, индивидуаль эшкуарның бинасы һәм урнашкан урыны, шулай

ук аны эксплуатацияләү яисә парковка урыннарын оештыру өчен бирелгән жир кишәрлеге булган милекчесенә, хужасына, кулланучыга караган жир кишәрлеге чикләрендә;

2) фундаментны декоратив бизәлешеннән башка күмеп китүнең техник мөмкинлеге булмаган очракларда;

3) бер жир кишәрлеге чикләрендә, гамәлдәге төзелеш, янгын һәм санитария нормаларын һәм кагыйдәләрен исәпкә алып башкарылган территорияне төзекләндерү буенча проект карары белән нигезләмичә, бер жир кишәрлеге чикләрендә берәр аерым урнаштырылган мәгълүмат конструкциясе булганда;

4) мондый объект проектында каралмаган жир кишәрлеге чикләрендә бердән артыграк йә аерым торучы башка мәгълүмат конструкциясе булганда;

5) стационар булмаган сәүдә объекты, индивидуаль яисә күпфатирлы торак йорт белән шөгыйльләнүче жир кишәрлеге чикләрендә;

6) конструкция фундаментыннан бинаның нигезенә кадәр 6,0 м ераклыкта;

7) тротуарларда һәм жәяүлеләр өчен юллар, юл йөрү юлларында, машина кую һәм машина кую урыннары өчен билгеләнгән урыннарда;

8) яшел утыртмалар (агачлар, куаклар) урынына;

9) агач кәүсәләреннән 5,0 м ераклыкта фундаментка ия;

10) профнастил, тукыма материаллар әзерләгәндә файдаланып.

VI. Коммуникацияләрне төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен уздыруга төп таләпләр

150. Юл өслекләрен ябу яисә ачу белән бәйлә эшләр (жир асты коммуникацияләрен салу, реконструкцияләү яисә ремонтлау, свай һәм шпунт тутыру, электр тапшыру линияләренең терәкләрен, элементә, яктырту терәкләрен урнаштыру (алмаштыру), яктырту планын төзү, грунт планировкасы, инженер эзләүләрендә эшләү һәм башка эшләр) Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы Башкарма комитетының вәкаләтле органы тарафыннан бирелгән язма рәхсәт (жир эшләрен житештерүгә ордер) булганда гына башкарыла.

151. Авыл жирлеге территориясен төзекләндерүгә бәйлә якташ, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм уздыру, жир эшләрен житештерүгә ордер алу Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы башкарма комитетының хокукый актларының билгеләнгән таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

152. Яшел утыртмаларны сүтү яисә күчереп утырту кирәк булганда, Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы Башкарма комитетының күрсәтмәсен билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерергә һәм яшел утыртмаларны сүтәргә яисә күчереп утыртырга кирәк.

153. Авыл жирлеге юллары буйлап хәрәкәтне вакытлыча чикләү яисә туктату Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районы Башкарма комитетының вәкаләтле органы тарафыннан бирелгән рәхсәт нигезендә заказчылар һәм эшләр житештерүчеләр турында барлык кирәкле мәгълүматны, эшләр срокларын, сәяхәтнең мөмкин булган маршрутларын урнаштыру шарты белән гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән щитның рәвешә һәм эчтәлегә рәхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

154. Вакыты узган ордерлар буенча коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләре ирекле дип таныла.

VII. Уңайлы мохиткә аерым таләпләр

155. Торак мохитне, урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәте

күрсәтү объектларын проектлаганда, өлкән яшьтәге затлар һәм инвалидлар өчен торак пунктлар тирәлегеннән файдалану мөмкинлеген, әлеге объектларны өлкәннәрнең һәм инвалидларның күчеп йөрүенә ярдәм итә торган элементлар һәм техник чаралар белән тәэмин итүне күздә тоту тәкъдим ителә.

Өлкән яшьтәге затларны һәм инвалидларны хәрәкәткә китерүче техник чаралар һәм жайланмалар проектка, төзү, урнаштыру, расланган проект документациясе нигезендә яңа төзелештә заказчы тарафыннан гамәлгә ашырылырга тәкъдим ителә.

VIII. Биналар (алардагы биналар) милекчеләренең һәм янәшәдәге территорияләренә төзекләндерүдә корылмаларның катнашу тәртибе

156. Авыл жирлегә территорияләренең тиешле санитар торышын тәэмин итү, әйләнә-тирә мохитне пычратудан саклау һәм яклау чараларын гамәлгә ашыру максатларында авыл жирлегә территориясен жыештыру һәм санитар карап тоту өчен аларны хужалык итүче субъектларга һәм физик затларга янәшәдәге территорияләр буларак беркетеләр.

157. Территорияләренә (жир кишәрлекләрен) жыештыру, чистарту һәм санитар карап тоту эшләрен житештерү бурычлары, аларның оештыру-хокукый рәвешләренә бәйсез рәвештә, законда яисә шартнамәдә башкасы каралмаган булса, түбәндәге тәртиптә физик һәм юридик затларга йөкләнә:

157.1. идарәче оешмалар - күпфатирлы йортларның йорт яны территориясе, шулай ук 5 м радиустагы төп фасад ягынан йә урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта);

157.2. Социаль өлкә учреждениеләре (мәктәпләр, мәктәпкәчә учреждениеләр, мәдәният, сәламәтлек саклау, физкультура һәм спорт учреждениеләре) - бирелгән жир кишәрлегә чикләрендә территорияләр, шулай ук учреждение территориясе алдындагы жир кишәрлегә, 10 м радиуста төп фасад ягынан йә урамның йөрү өлешенә кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта) башка яктан - 10 м радиуста;

157.3. Күпфатирлы торак йортларда төзелгән торак булмаган биналарны эксплуатацияләүче затлар якин-тирәдәге территорияне озынлыкка - биналарның бөтен озынлыгы буена, киңлегенә - 10 м ераклыгында яисә юл өлеше бордюрына кадәр (юл буйлап урнашкан очракта) идарәче оешма белән шартнамә булмаган очракта, жыештыра;

157.4. Сәнәгать предприятиеләре һәм барлык милек рәвешләрендәге оешмалар - аларга килү юллары, тротуарлар, аларга якин коймалар, санитар-яклау зоналары. Предприятиеләрнең санитар-яклау зоналары гамәлдәге санитария кагыйдәләре һәм нормалары таләпләре нигезендә билгеләнә;

157.5. йорт салучы - 50 м радиуста төзелеш мәйданчыклары янындагы территорияләр һәм гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре нигезендә 50 м радиуста аларга килү юллары;

157.6. Торак йортлар хужалары - бирелгән жир кишәрлегә чикләрендә (яки, жир кишәрлегә билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегә фактта урнашкан жир кишәрлегә чиге буйлап) һәм территорияләр, 5 м ераклыктагы яисә урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта);

157.7. Стационар булмаган объектлар хужалары (киосклар, павильоннар һәм башка стационар булмаган сәүдә объектлары) һәм сезонлы кафелар - жир участогы объектын урнаштыру өчен бирелгән территория һәм аның янәшәсендәге территория урынның тышкы чигеннән алып урамның машина юлына кадәр 10 метр ераклыкта (юл буйлап объект урнашкан очракта);

157.8. Базарларның идарәче компанияләре, сәүдә һәм жәмәгать туклануын оештыру (рестораннар, кафелар, кибетләр) - бирелгән жир кишәрлегә чикләрендә

территориялар һәм аның янәшәсендәге территориялар кишәрлек чикләреннән 50 м радиуста һәм урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта);

157.9. Биналарның, корылмаларның милекчеләре яисә башка хокук ияләре - бина, корылма периметры, бирелгән җир участогы чикләре һәм аның янәшәсендәге территория участок чикләреннән 10 м радиуста һәм урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта);

157.10. Автомобиль юлының һәм башка җир кишәрлекләренең бүленгән полосасы чикләрендә урнашкан ягулык салу станцияләре - бирелгән җир кишәрлеге чикләрендә һәм аның янәшәсендәге территория кишәрлек чикләреннән 50 м радиуста һәм урамның машина юлларына кадәр;

157.11. гараж кооперативлары - бирелгән җир кишәрлеге чикләрендә территориялар, участок чикләреннән 50 м радиустагы якин территория һәм урамның юл өлешенә һәм аларга килү юлларына кадәр;

157.12. Гражданның бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача коммерциягә карамаган берләшмәләре - бирелгән җир кишәрлеге территориясе һәм җир кишәрлеге чикләреннән алып 10 м радиуста якин территория (юл буйлап объект урнашкан очракта);

157.13 җирләү урыны - бирелгән җир кишәрлеге чикләрендә һәм участок чикләреннән 10 м радиуста якин территория;

157.14. Гомуи файдаланудагы территориялар - бурычлар вәкаләтле органнарга йөкләнә;

157.15. Җир кишәрлекләренең хокук ияләре - бирелгән җир кишәрлеге чикләрендә (яки, җир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, җир кишәрлегенең фактта барлыкка килгән чиге буенча) һәм җир кишәрлегенең тышкы чигеннән алып йә урамның машина юлына кадәр 5 м ераклыктагы территориялар (юл буйлап объект урнашкан очракта);

157.16. Автотранспорт чараларын озак һәм кыска сроклы саклау тукталышлары хужалары - бирелгән җир кишәрлеге чикләрендә территория һәм җир кишәрлегенең тышкы чигеннән 10 м ераклыкта һәм урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта) янәшәдәге территория.

IX. Муниципаль берәмлек территориясеннән каты, сыек коммуналь калдыкларны һәм чүп-чарны җыю һәм чыгаруны оештыру тәртибе

158.Муниципаль берәмлек территориясеннән коммуналь калдыклар һәм чүп-чар җыюны һәм алып чыгуны оештыру тәртибе (алга таба - Тәртип) муниципаль берәмлек территориясеннән коммуналь калдыклар һәм чүп-чар җыюны һәм алып китүне оештыру өлкәсендә бердәм таләпләр билгели

159.Өлеге тәртип таралмый:

159.1.Сәнәгать, төзелеш, радиоактив, медицина, биологик, агулы калдыклар, шулай ук юридик затлар һәм шәхси эшмәкәрләр тарафыннан турыдан-туры предприятиенең үзәндә кулланыла торган җитештерү калдыклары, чимал, материаллар, ярымфабрикатлар калдыкларынна.

159.2. Махсус норматив-хокукый актлар белән регламентлана торган коммуналь калдыкларны һәм чүп-чарны утильләштерүгә һәм эшкәртүгә.

160. Өлеге Тәртипнең максаты - халык сәламәтлегенә һәм кеше яшәү тирәлегенә коммуналь калдыкларның һәм чүп-чарның тискәре йогынтысын киметү, шулай ук муниципаль берәмлек территориясендә чисталыкны һәм тәртипне тәэмин итү.

161. Муниципаль берәмлек территориясендә каты калдыкларны җыю һәм чыгару ысуллары:

161.1. Авыл җирлеге территориясендә каты көнкүреш калдыкларын җыю индивидуаль торак йортларда яшәүчеләрдән һәм күпфатирлы торак

йортларда яшәүчеләрдән 3 катка кадәр каты көнкүреш калдыкларын контейнер белән жыю гамәлгә ашырыла.

161.2. Каты көнкүреш калдыкларын, шулай ук эре габаритлы калдыкларны чыгару мондый калдыклар милекчеләре белән региональ оператор белән килешү тәү юлы белән гамәлгә ашырыла.

162. Каты көнкүреш калдыкларын контейнерсыз жыю.

162.1. Каты көнкүреш калдыкларын контейнерларсыз жыю урыннары авыл жирлеге администрациясе тарафыннан билгеләнә.

162.2 Каты көнкүреш калдыкларын жыю килешү нигезендә каты көнкүреш калдыкларын жыюны һәм чыгаруны гамәлгә ашыручы региональ оператор тарафында бер тапкыр кулланыла торган (чүп капчыклары һәм чүп-чар пакетлары) пакетларда гамәлгә ашырыла.

162.3. Аларны чүп-чар ташу вакытында төшкән калдыклардан территорияне жыештыру каты көнкүреш калдыкларын жыюны һәм чыгаруны гамәлгә ашыручы оешма башкарырга тиеш.

163. Эре габаритлы калдыкларны жыю һәм чыгару

163.1 Калдыкларны контейнер булмаган ысул белән жыю, эре габаритлы калдыкларны алып китү мондый калдыкларны милекчеләр мөстәкыйль рәвештә, ә махсуслаштырылган оешма белән төзелгән килешү булганда - махсуслаштырылган оешмага бирелгән тиешле заявка нигезендә башкарыла.

163.2. Эре габаритлы калдыкларны һәм төзелеш чүп-чарын контейнерларга ташлау, шулай ук аларны саклау тыела.

164. Сыек көнкүреш калдыкларын жыю һәм алып китү

164.1. Йорт хужалары, баланс тотучылар тарафыннан канализациясе булмаган территорияләрдә сыек көнкүреш калдыклары жыю өчен ишегалды юынтык су түгү урыны ясала, алар су үткәрми торган, чүп-чар һәм каты фракцияләренә аеру өчен рәшәткәле, капкачлы булырга тиеш.

164.2. ишегалды юынтык су түгү урыны санитар нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры китереп урнаштырылырга тиеш.

164.3. Сыек көнкүреш калдыкларын чыгару махсуслаштырылган оешма белән шартнамә нигезендә башкарыла.

Сыек (көнкүреш) калдыклар махсуслаштырылган оешма тарафыннан махсус бүлеп бирелгән урыннарга чыгарылырга тиеш. Мондый чыгарылышны расланган үрнәктәге документ раслый.

164.4. Авыл жирлеге территориясендә түбәндәгеләр тыела:

1) сыек көнкүреш калдыкларын турыдан-туры басуларга һәм яшелчә бакчаларына чыгарырга;

2) каты көнкүреш калдыкларын жыю контейнерларына, ишегаллары территориясенә, дренаж һәм яңгыр канализациясенә, юлларга һәм тротуарларга сыек көнкүреш калдыкларын түгәргә.

165. Житештерү һәм куллану калдыклары

165.1. Юридик затларда һәм индивидуаль эшкуарларда житештерү һәм куллану нәтижәсендә барлыкка килгән керемнәр «Житештерү һәм куллану калдыклары турында» 1998 елның 24 июнендәге 89-ФЗ номерлы Федераль законның таләпләре нигезендә жыелырга, тупланырга, тупланырга, алардан файдаланырга, зарарсызландырырга, күчереп йөртәргә, урнаштырылырга тиеш.

165.2. Юридик затларда һәм индивидуаль эшкуарларда барлыкка килгән житештерү һәм куллану калдыкларын күпфатирлы йортлар контейнерларына, шулай ук индивидуаль торак йортлар белән төзелгән шәһәр территорияләрендә урнашкан контейнерларга урнаштыру рөхсәт ителми.

Х. Кагыйдәләр таләпләренең үтәлешен тикшереп тору

166. Физик һәм юридик затлар, вазыйфаи затлар әлеге Кагыйдәләрдә билгеләнгән авыл җирлеге территориясен төзекләндерү таләпләренең үтәлешен тәэмин итәләр.

167. Әлеге Кагыйдәләрне бозу административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә (Административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе кодексы нигезендә аларны үтәмәгән өчен административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе кодексы нигезендә җаваплылык билгеләнгән Россия Федерациясенең федераль законнарында һәм башка норматив хокукий актларында каралган нормалар һәм кагыйдәләр нигезләмәләреннән тыш) җаваплылыкка тартыла.

168. Төзекләндерү өлкәсендә законнар һәм муниципаль хокукий актлар таләпләрен үтәмәгән яисә тиешенчә үтәмәгән өчен җаваплылыкка җәлеп итү күрсәтелгән таләпләрне үтәүдән һәм кертелгән хокук бозуларны бетерүдән затны азат итми.

Авыл җирлеге башлыгы

Г.Г.Хамматуллина

Татар Суксуы авыл җирлеге
Советы карарына кушымта
12.01.2022 ел №1

Татар Суксуы авыл жирлеге буенча 2022 елга планлаштырылган
гомуми чаралар планы

№	Башкарыласы эшләр	Үтәү вакыты
1.	Авыл жирлегенең эшчәнлеген план нигезендә Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы Законнарына нигезләнеп төзү һәм эш оештыру	Ел дәвамында
2.	Авыл жирлегендә утырышлар планы һәм тематикасын булдыру, үткөрү, карарларны гражданнарга житкерү	Ел дәвамында
3.	Авыл жирлегенең бюджеты үтәлешен, жирлектә салымнар жыйналышын контрольдә тоту	Һәр квартал саен
4	“Татар Суксуы авыл жирлеге Советының 2022 ел һәм планлы чор 2023, 2024 нче еллар бюджетына” үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү	Һәр квартал саен
5	Татар Суксуы авыл жирлеге Советының карарларын кабул итү һәм аерым карарларына үзгәрешләр кертү яки Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы Законнарына үзгәрешләр керү сәбәпле карарларны гамәлдән чыккан дип тану	Һәр квартал саен
6	Жирлектә гражданнарның шәһси хужалыкларында житештерелгән продукцияләрен сату өчен шартлар тудыру	Һәр квартал саен
7	Актаныш муниципаль район Советы, Башкарма комитеты уткэрэ торган атналык эшне планлаштыру кинэшмэлэрэндэ катнашу	Ел дәвамында һәр атнаның шимбә көне
8	2022 нче елга үзарасалым куләмен билгеләү һәм жирле референдум үткөрү.	4 квартал
9	Гражданнардан кергән хатлар һәм мөрәжәгатьләрне өйрөнү, канәгатьлэндерү, хэл итү юнәлешендә эш алып бару	Ел дәвамында
10	Авыл жирлеге Советы утырышларында бюджет формалаштыру, раслау	Ноябрь-декабрь